

Kalle Tuunanen

**”ON NUORIA, TYÖTÄ VIEROKSUVIA JA
SELLAISIA, JOTKA EIVÄT KOSKAAN
SOVELLUKAAAN TYÖELÄMÄÄN.”**

Työttömän subjekti aktiivimallista käydyssä
eduskuntakeskustelussa

TIIVISTELMÄ

Kalle Tuunanen: "On nuoria, työtä vieroksuvia ja sellaisia, jotka eivät koskaan sovellukaan työelämään."

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Lokakuu 2019

Työttömyyttä ja työttömiä koskevat asenteet koventuivat viimeisimmän taloudellisen taantuman aikana. Juha Sipilän hallitus leikkasi useista sosiaaliturvaetuuksista ja kiristi hallituskauden aikana työttömyysturvan ehtoja. Kenties eniten keskustelua herättänyt lakimuutos koskien työttömyysturvaa oli aktiivimalli. Aktiivimallia koskeva lainsäädäntö astui voimaan 1.1.2018, ja sen myötä työttömien tuli osoittaa aktiivisuutensa 65 päivän seurantajaksolla tehden 18 tuntia töitä tai osallistumalla työllistymistä edistävään palveluun. Jos työtön ei täyttänyt aktiivisuusehtoa, hänen työttömyysetuuttaan leikattiin epäonnistuneen jakson jälkeen 4,65 prosentilla. Tässä tutkielmassa tarkastellaan niitä diskursseja ja sitä työttömän subjektia, joita aktiivimallista käydyssä keskustelussa lakiehdotuksen ensimmäisellä äänestyskierroksella pystyi tunnistamaan hallituspuolueiden kansanedustajien puheenvuoroissa koskien työttömiä. Varsinaista tutkimuskysymystäni tukevana apukysymyksenä tutkielmassa selvitettiin myös niitä oikeuksia ja velvollisuuksia, joita työttömiin liitetään näissä keskustelussa.

Tutkielmani aineistona on 11.12.2017 käyty keskustelu hallituksen esityksestä työttömyysturvalain muuttamiseksi. Lakimuutos koski niin sanottua aktiivimallia. Eduskunnan sivuilta löytyvässä litteraatissa oli yhteensä 64 hallituksen kansanedustajan puheenvuoroa. Aineisto analysoitiin käyttämällä kriittistä diskurssianalyysia yhdistämällä se foucault' laiseen hallinnan ja vallan analytiikkaan. Analyysiprosessin tuloksena aineistosta pystyi tunnistamaan neljä eri diskurssia koskien työttömiä. Muodostamani diskurssit olivat kelvottoman työttömän diskurssi, kontrolloitavan työttömän diskurssi, ristiriitaisen työttömän diskurssi ja työtön empatian kohteena. Työttömiin liitetyjä vastuuta ja velvollisuuksia olivat aktiivinen työnhaku, kurseille osallistuminen, työnteko, omasta toimeentulostaan huolehtiminen ja työpaikan vastaanottaminen. Työttömien oikeudet olivat tulkittavissa aineistosta vain negatioiden kautta. Niitä olivat oikeus saada työttömyysturvaa lain asettamin ehdoin, oikeus kouluttautua ja käydä kurseilla sekä oikeus työvoimapolitiisiin työllisyyttä edistäviin työvoimapalveluihin.

Analyysini tulokset osoittavat, että kansanedustajien pitämässä puheissa työttömän subjekti muodostui negatiiviseksi ja työttömät nähtiin keskustelussa kelvottomana kontrollin tarpeessa olevana joukkona. Työttömien hankala tilanne herätti kansanedustajissa ymmärrystä, mutta tilanteen ymmärtäminen ei siltikään vaikuttanut kansanedustajien kovaan tapaan puhua henkilöistä lainsäädäntötyön kohteena.

Avainsanat: Työttömyys, hallinta, aktiivimalli, aktivointi, diskurssi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	1
2	HALLINAN ANALYTIikka.....	3
	2.1 Hallintavalta.....	3
	2.2 Uusliberlaistinen hallintamentaliteetti.....	3
3	TYÖTTÖMYYS JA SEN SYYT	7
	3.1 Kuka on työtön?	11
	3.2 Erilaisia työttömiä	13
	3.3 Työttömyys yhteiskunnallisena ilmiönä.....	15
4	AKTIVOINTIPOLITIikka.....	18
	YHTEISKUNNALLISENA HALLINTAMEKANISMINA	18
	4.1 Aktivointipolitiikka ja sen merkitys yhteiskunnallisena hallintamekanismina 18	
	4.2 Aktiivinen työvoimapolitiikka.....	21
	4.3 Aktivointipolitiikka Suomessa	26
	4.4 Aktiivimalli.....	28
5	TUTKIMUSASETELMA	31
	5.1 Tutkimuskysymykset.....	31
	5.2 Aineiston esittely	31
	5.3 Kriittinen diskurssianalyysi hallinnan käsitteellisenä viitekehystenä ja metodina	32
6	ANALYYSI.....	37
	6.1 Diskurssianalyysi prosessina	37
	6.2 Kelvoton työtön	38
	6.3 Kontrolloitava työtön.....	42
	6.4 Ristiriitainen työtön	47
	6.5 Työtön empatian kohteena.....	49
	6.6 Työttömän vastuut ja velvollisuudet.....	52
7	TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	57
	7.1 Tulokset	57
	7.2 Johtopäätökset/kritiikki/jatkotutkimus	60
	LÄHTEET	63
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Yksi pääministeri Juha Sipilän keskusta-oikeistolaisen hallituksen (2014–2019) ajama, runsaasti keskustelua herättänyt lakiuudistus oli vuoden 2017 uudistus työttömyysturvalakiin. Lakimuutos kulki nimellä aktiivimalli. Lakiuudistuksen keskeisenä sisältönä voidaan pitää aktiivisuusveloitteen asettamista työttömälle henkilölle. Työttömän tuli muutoksen jälkeen todistaa oma aktiivisuutensa työmarkkinoilla ja työhaussa, jotta hänen työttömyysturvansa määrää ei leikata. Sekä oppositio että ammattiyhdistysliikkeet vastustivat lakimuutosta voimakkaasti ja katsoivat aktiivimallin olevan jo tehdyn kilpailukyky sopimuksen ehtojen vastainen. Pettymys tähän muutokseen konkretisoitui aktiivimallin kumoamiseen tähtäävään kansalaisaloitteeseen, joka keräsi melko nopeasti yli 140 000 allekirjoitusta ja joka lähetettiin eduskunnan käsiteltäväksi maaliskuussa 2018. Hallituksen mielestä uudistus oli aiheellinen ja tarpeellinen Suomelle. Tukena tälle käsitykselle voidaan pitää myös OECD:n raportteja, joiden mukaan Suomen järjestelmä on ollut vuonna 2015 liian passivoiva ja työttömyysetuuden taso antelias (Martin, 2015, 15–17).

Vuoden 2014 eduskuntavaalien jälkeen muodostettu Sipilän hallitus, joka koostui Keskustasta, Kokoomuksesta sekä silloisista Perussuomalaisista lupasi jo vaalityötä tehdessään laittaa Suomen talouden kuntoon. Oppositio puolueiden ja joidenkin journalististen toimijoiden mukaan kyseinen hallitus teki kaudellaan Suomen oikeistolaisinta politiikkaa (Seppänen, 2019, Kansan uutiset, 2015). Sipilän hallitus tekikin monia julkisen talouden kiristystoimenpiteitä, jotka ovat kohdistuneet etenkin pienituloisimpiin suomalaisiin. Julkisen sektorin työntekijöiden lomarahoja leikattiin kilpailukyky sopimuksella, eri sosiaalietuuksien tasot pysäytettiin vuoden 2014 tasolle indeksijäädytyksillä, ansiosidonnaisen työttömyysturvan kesto lyhennettiin ja sosiaaliturvan ehtoja kiristettiin ja yhtenäistettiin.

Talouteen liittymättömän, mutta työskentelyyn ja kokoonpanoon näkyvästi vaikuttanut tapahtuma, oli entisten perussuomalaisten jakaantuminen kahteen, Perussuomalaisiin ja Siniseen tulevaisuuteen. Tämän jälkeen hallitus koostui Keskustasta, Kokoomuksesta sekä Sinisestä tulevaisuudesta eli Sinisistä. Siniset irtautuivat omaksi puolueekseen kesän 2017 Perussuomalaisten puoluekokouksen seurauksena, jossa Perussuomalaisten sisäiset ristiriidat ja linjaerot aiheuttivat puolueen jakautumisen. Kokouksen jälkeen Sinisten

johtoon nousi Sampo Terho ja Perussuomalaiset jäivät Jussi Halla-Ahon luotsattaviksi oppositioon. Tästä kaikesta huolimatta hallitus oli toimintakykyinen ja pystyi ajamaan monia lakiuudistuksia.

Tässä pro gradu -tutkielmassani keskityn eduskunnassa käytyyn keskusteluun koskien aktiivimallia ja lakiehdotuksen ensimmäisellä äänestyskierroksella. Lakiehdotuksen sanottiin (Seppänen, 2019) asettavan ihmiset alueellisesti ja fyysisen toimintakyönsä suhteen eriarvoiseen asemaan. Sen vastustajat katsoivat myös, että on väärin asettaa työttömille velvoitteita, joiden ehtojen täyttämiseen he itse eivät pysty vaikuttamaan (KK 298/2018vp). Tässä tutkielmassani muodostan kriittisen diskurssianalyysin avulla käsityksen siitä työttömän subjektista, jota hallituspuolueiden kansanedustajat loivat 11.12.2017 käydyssä eduskunnan täysistuntokeskustelussa koskien työttömyysturvan aktiivimallia. Käytän analyysini kontekstoisessa hallinnan analytiikan teoriaperinnettä ja pohjaan sen Foucault'n, Millerin, Rosen ja Deanin teorioihin. Tutkin myös, mitä vastuita ja oikeuksia työttömään liitetään näissä diskurssin osasissa. Tutkimuskohteen tai toiminnan subjektin vastuiden ja velvollisuuksien kartoittaminen on yksi keskeisistä tutkimusaineistolle esitettävistä kysymyksistä hallinnan analytiikan teorioissa. Aihepiiri kiinnostaa minua, koska mielestäni on tärkeätä tehdä läpinäkyväksi myös lainsäädännön taustalla vaikuttavia ajattelun tapoja.

2 HALLINAN ANALYTIikka

2.1 Hallintavalta

Tutkimukseni kannalta keskeisin teoreettinen lähestymistapa on hallinnan analytiikka. Hallinnan ja vallan analytiikka perustuu Michel Foucault'n ajattelulle ja hänen tavalleen käyttää diskurssianalyysiä sekä hahmottaa valtaa ja diskursiivista valtaa. Hänen mukaansa valta on hajaantunut läpi yhteiskunnan eri sektorien ja on siksi läsnä kaikkialla. Hallinnan analytiikka pystyykin antamaan työkaluja yhteiskunnassa esiintyvän vallankäytön moninaiselle tarkastelulle. Teoriaperinteenä hallinnan analytiikka on lähtöisin Peter Millerin ja Nikolas Rosen kehittämästä teoriasta, jonka perusteena on Foucault lainen lähestymistapa valtaan. Heidän teoriansa tarjoaa mahdollisuuden tarkastella erilaisia hallinnaksi vakiintuneita keinoja käyttää valtaa ja välineitä, joilla yhteiskunnan jäsenten käyttäytymiseen voidaan pyrkiä vaikuttamaan erilaisilla strategioilla ja ohjelmilla. (Miller & Rose, 2008) Hyvinä esimerkkeinä näistä strategioista tai ohjelmista ovat esimerkiksi erilaiset kansanterveyteen liittyvät valtiolliset hankkeet. Tutkimuskohteen yhteiskunnallisten sidosten ja tarkastelun myötä vallankäytön mahdollisten ja käytännöllisten toimien tutkiminen voidaan kytkeä laajempiin yhteyksiin. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 7, Helén 2010, 27–28)

Valta voidaan hahmottaa valtioon liittyväksi, hallinnan kohteena olevien yksilöiden toimintaa rajoittavaksi tekijäksi. Yhteiskunnassa valtio on tahona se, johon valta ja sen käyttö kohdistetaan, mutta vallankäyttö itsessään saa kuitenkin muotonsa monissa pysyviksi miellettyissä hierarkkisissa suhteissa läpi yhteiskunnan. Valtasuhteet eivät ole kuitenkaan jakautuneet yhteiskunnassa tasaisesti, minkä vuoksi toisilla on yhteiskunnassa valtaa paljon ja toisilla erittäin vähän, tai ei ollenkaan. Vallan voidaan ajatella olevan aina vallan riisumista eli toimintamahdollisuuksien heikentämistä vallankäytön kohteelta ja siksi se on aina luonteeltaan ainakin osittain negatiivista. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 10.)

Valtion harjoittaman hallinnan ja vallan muovautuminen ja kehitys liittyy olennaisesti 1700-luvulta liikkeelle lähteneeseen yhteiskuntien kehitykseen. Tällöin viranomaiset alkoivat säätelemään väestöä koskevia prosesseja lainsäädännöllä, joka koski väestön varallisuutta, terveyttä elinikää ja edellytyksiä käydä sota. Foucault'n mukaan länsimaisia yhteiskuntia luonnehtii erityinen tapa ajatella niitä asioita, joita erilaiset

viranomaiset tai auktoriteetit voivat, tai joita niiden tulisi kohdata. Viranomaiset toimivat poliittisen prioriteetin puitteissa, mikä mahdollistaa niiden tarkastelemisen suunnitelmallisena valvontana hallintana ja voimien maksimointina. Foucault lainen lähestymistapa yhteiskuntien tarkastelemiseen antaa tutkijalle sen edun, että poliittinen valta käsitetään monipuolisemmin kuin pelkästään yhtenäisen valtion toimintana. Kun hallinnan käsite erotetaan valtiosta, tulee mahdolliseksi nähdä hallintaa harjoittavien tahojen moninaisuus. Nämä eri hallitsevat tahot pyrkivät säätelemään ja yksilöimään elämää, mutta myös erilaisten päämäärien tavoittelulle asettuvia ehtoja valtion asettamien rajojen puitteissa. Valtio voidaan tällöin käsittää yhtenä hallinnan muotona, eikä vain sen lähteenä. (Miller & Rose, 2010 (43–48.)

Miller ja Rose palauttavat omassa työssään vallankäytön valtioon, vaikka heidän teoriansa perustuukin Foucault' n ajatteluun. Kuten aikaisemmin kirjoitin, Foucault ajatteli vallan olevan läsnä kaikissa suhteissa yhteiskunnassa, eikä valta ilmene pelkästään valtion harjoittamana kontrollina tai sääntelynä. Kaikissa ihmistenvälisissä suhteissa on siis valtaa ja vallankäyttöä. Foucault kutsuu biovallaksi sellaista valtaa, jolla pyritään hallinnoimaan väestöä tai väestöryhmää sen oletettujen biologisten, psykologisten tai sosiologisten ominaisuuksien perusteella. Ihmisiin kohdistuva vallankäyttö edellyttää yhteyttä empiirisiin väestötieteisiin, väestötieteeseen, sosiaalialaan, psykologiaan ja lääketieteiden aloihin ja näihin kaikkiin liittyvään tilastotieteeseen. (Helén 2010, 28–29.) Foucault'n ajattelussa valta ei kuitenkaan ole pysyvä tai staattinen rakenne. Se voidaan nähdä ja hahmottaa alati muovautuvana ja kehittyvänä. Toisaalta se myös muovaa ja kehittää vallankäytön kohteita. Valta ilmenee subjektien välisinä suhteina ja se rakentaa ja muotoilee valtasuhteen osapuolia jatkuvasti. Myös yksilön persoonallisuutta, identiteettiä tai subjektiutta, on mahdotonta erottaa vallasta. (Foucault 1982; 1998,97.) Hallinta tulee näkyväksi valtion lisäksi kansalaisyhteiskunnassa, taloudessa yritysmaailmassa, mediassa, taiteessa ja perhe-elämässä (Foucault 2008; Miller & Rose 2008).

Kun hallintaa tarkastellaan toimintana, se näyttäytyy laskelmoituna ja johdonmukaisena. Se tähtää yksilöiden, yhteisöjen ja populaatioiden ohjaamiseen aikaan sidottujen päämäärien saavuttamiseksi. Tehokasta hallinnasta tekee sen yksilöllisyys. Jotta ihmiset saadaan toimimaan kulloisenkin hallintamentaliteetin mukaan, tulee yksilöiden kokea itsensä kansalaisina, kuluttajina, työläisinä tai opiskelijoina. (Dean 2007, 60–78.) Hallintamentaliteetin voi ymmärtää tietyksi yhteiskunnalliseksi pyrkimykseksi tuottaa

tietynlaisia hallinnan subjekteja. Hallinnan analytiikan teoriaperinteessä rationaalisuudella tai hallintatekniikalla tarkoitetaan hallinnassa ilmenevää järkeilyntyyliä (Miller & Rose 2008, 16). Toisin sanoen se on tietty ajattelutapa, joka pyrkii olemaan mahdollisimman selvä, systemaattinen suhteessa siihen miten asiat kyseisellä hetkellä ovat ja miten niiden tulisi olla. Rationaalisuuden voi ymmärtää erityisenä tapana, joka koskee hallintaa ja hallintatapaa tietyssä ajallisessa ja paikallisessa viitekehyksessä. Rationaalisuudet ovat myös aina suuria ja rakentuneita diskursseja. (Dean 1999,11.)

Nikolas Rose (1999) on kirjoittanut, että rationaalisuuksilla on neljä peruspiirrettä. Niillä on aina tietty moraalinen muoto tai moraaliset periaatteet. Ne saavat aina ilmauksensa suhteensa siihen, miten hallintaa vaativat kohteet ymmärretään. Yleensä nämä rationaliteettien ilmaukset perustuvat tieteelliseen tietoon tai muuhun järkeilyyn. Rationaalisuudet ovat aina myös idiomaattisia, eli niillä on oma sanastonsa tai termistönsä. Tämä osaltaan mahdollistaa niiden rationaalisuuksien tutkimisen. Ne ovat myös aina käännettävissä. Käännettävyydellä tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että ne voivat toimia monissa erilaisissa yhteyksissä ja saada erilaisia teknisiä ilmenemismuotoja. (Rose 2008, 47–51.) Käyttökelpoisia hallinnan rationaliteetteja tai hallintatekniikoita voidaan kääntää käytettäväksi uudestaan toisessa ajassa ja paikassa, toisenlaisien yhteiskunnallisten pyrkimysten edistämiseksi (Kaisto & Pyykkö 2010, 17). Kun hallintaa analysoidaan, keskitytään siihen, miten valta toimii ja millaisia subjekteja, suhteita, käytäntöjä ja pyrkimyksiä se luo ja mahdollistaa Hallinnan analytiikka on siis myös poliittisen järjen kritiikkiä. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 29.)

Hallinnan analytiikassa on myös puhuttu liberalismista poliittisena ja filosofisena suuntauksena ja hallinnan onkin käsitetty johtuvan tästä suuntauksesta ainakin osittain. Jos aikaisemmin yhteiskunnissa mietittiin sitä, kuinka hallita mahdollisimman monia yksilöitä mahdollisimman kustannustehokkaasti, kysyy liberalismi aivan toisia asioita. Liberalismi esittää kysymyksen siitä, miksi yhteiskunnan jäseniä tulisi ylipäättään hallita? Kärjistetysti voidaankin sanoa, että liberalismissa toivottiin, ettei valtio puutu esimerkiksi talouteen tai muihin valtion luonnollisiin prosesseihin. Toisaalta valtion tulisi suojella jäseniään taloudelta ja taata hyvinvointia ja turvallisuutta. (Helén 2010, 31–32.)

Vapaus ei ole hallinnan analytiikassa abstrakti idea vaan se saa aina merkityksensä ja ilmenemismuotonsa hallintakäytäntöjen kontekstissa. Voidaankin siis ajatella, ettei ole olemassa mitään vapauden ideaalia tai absoluuttista tapaa olla vapaa. Vapauden

käsitykseen liittyy aina käsitys siitä, millainen yksilön tulee olla saavuttaakseen vapauden, mutta myös siitä, mitä vapaus on ja miten elämä vapaana yksilönä on mahdollista. Vapaus voidaan ymmärtää välineenä ohjailla yhteiskunnan jäseniä, koska ihmisistä pitää tehdä vapaita erilaisilla tavoilla ja toimenpiteillä. Yksilö ei voi toimia, miten haluaa, tai olla vapaa haluamallaan tavalla, vaan sallittu tapa toteuttaa vapauttaan on ennalta määriteltyä yksilön ulkopuolelta. Yksilölle jääkin tällöin valittavakseen vaan ne vapaana olemisen tavat, jotka ovat ennalta määriteltyjä. Näitä vaihtoehtoja voidaan ymmärtää esimerkiksi erilaisten ruokavalioiden, elämäntapojen tai työpaikkojen kautta. (Rose 1999, 61–97.) Jos hallinnan ja vallan välistä suhdetta aletaan tarkastelemaan yksilötasolla, tulee analysoida sitä millä tavalla yksilö itsensä määrittelee ja ohjaa itsensä toimimaan jonkun tietynlaisen vapauskäsityksen mukaisesti. Hallintavalta ei perustu pelkästään kohteidensa vapauden tukemiselle tai maksimoiselle, koska ennalta määritellyistä vapauden vaihtoehdoista poikkeava subjekti joutuu muunlaisen hallintakeinojen kohteeksi. (Kaisto, & Pyykkönen 2010, 11–12.)

Hallinnan analytiikan tarkoituksena ei ole vapauttaa tutkimuskohteita tai yksilöitä joihin valta kohdistuu heitä mahdollisesti alistavasta valtarakenteesta. Tarkoituksena on raivata tilaa kysymyksille yksilöön kohdistuvista vallanmuodoista. Deanin (1999) mukaan hallinnan analytiikassa luonteenomaista on vastata kysymyksiin esimerkiksi hallinnan kohteen esiintuomiseksi. Tähän päästäkseen aineistolta voidaan kysyä miten tietoa ja totuutta tuodaan osaksi hallintaa, kuinka hallinta on yhteydessä erilaisiin päättelyn tai järkeilyn muotoihin, mitä eri tekniikoita käytetään hallinnan toteuttamiseksi ja miten hallinta muodostaa kohteistaan subjekteja, minuuksia persoonia ja toimijoita. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 13–14.)

Olennaista hallinnan analytiikassa on myös subjektin käsite. Foucault’lle subjektiviteetti rakentuu ulkoisen hallinnan ja tiedonmuodostuksen, sekä myös itsen hallinnan ja itsensä tuntemisen yhtymispisteessä. Tämän vuoksi eri subjekteja ja niiden muodostumista tulee aina tarkastella tapahtumayhteyksissään. (Foucault 1982; 1998; 2005b) Kun hallintaa analysoidaan, mielenkiinto tulee pitää siinä, miten valta toimii ja millaisia subjekteja, suhteita, käytäntöjä ja pyrkimyksiä se mahdollistaa ja luo. (Helén 2010, 29.)

Keskeistä hallinnan analytiikan teoriassa on ajatus yksilön ulkoisen vallankäytön ja yksilön itseensä kohdistaman vallankäytön yhdistymisestä (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11). Foucault’n ajattelun mukaan (2000a, 225) hallinallisuus on yksilön ulkoisen

hallinnan ja itsehallinnan leikkauspiste. Hallinta pyrkii erityisesti vaikuttamaan yksilön kykyyn säädellä, säännöstellä ja rajoittaa omaa käytöstään. Hallinnan voidaankin katsoa perustuvan hallintaan vapauden kautta. (Rose 1999, 65–66.) Se ohjaa yksilöiden toimintaa perustellen ohjauksen yksilönvapauksien edistämiseksi, vaikka näin toimiessaan hallinnan subjektit alistuvatkin vallankäytölle. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11.)

2.2 Uusliberlaistinen hallintamentaliteetti

1900-alkupuolella monista läntisistä yhteiskunnista tuli hyvinvointivaltioita, joissa valtion pyrkimyksenä oli korkean työllisyyden, taloudellisen edistyksen, sosiaalisen turvallisuuden, terveyden ja asumisen turvaaminen. Välineitä tämän pyrkimyksen saavuttamiseksi olivat verotus sekä investointien ja talouden valtiollinen suunnittelu ja kehittäminen. Hyvinvointivaltion kultakaudella kehitettiin myös byrokraattinen ja laaja hallintokoneisto. Miller ja Rose kutsuvat tätä hallinnan muotoa hyvinvointiaatteenksi. (Miller & Rose 2007, 106–107.) Hyvinvointiaatteen ja sen hallinnan mentaliteetille oli ominaista hallinta solidaarisuuden kautta. Yksilö piti liittyä yhteiskuntaan kansalaisena, jolla on sosiaalisia tarpeita. Tätä hallintatapaa varten yhteiskunnan ja kansalaisten välille muodostui tai muodostettiin vastavuoroinen sopimus, jossa molemmilla osapuolilla oli vaatimuksensa ja velvollisuutensa. Tällöin luotiin suuri määrä poliittisia ohjelmia koskien sosiaaliturvaa, lasten hyvinvointia, puhtautta, yleissivistystä ja jopa populaariviihteen muotoja, joilla hallintamentaliteetin päämäärään pyrittiin. Solidaarisuuteen perustuneen hyvinvointivaltion aikakausi ja politiikkaohjelmat saivat kuitenkin vastustajakseen 1980-luvulla uudelleen elpyneen uusliberalistisen diskurssin, joka päihitti hyvinvointivaltioetoksen. (Miller & Rose 2007, 73–78.)

Siirtymä hyvinvoinnista uusliberalistiseen hallintamentaliteettiin alkoi tapahtua 1970-luvulla. Tällöin ruvettiin ajattelemaan, että hyvinvointivaltion kansalaisistaan huolta pitävä logiikka tuottaa valtiosta ja sen hyvinvointijärjestelmistä riippuvaisia kansalaisia. Uusliberalismin voidaan nähdä aktivoivan uudelleen liberalismiin perimmäisiä periaatteita. Näistä päällimmäisenä on jatkuva epäily poliittisten hallitsijoiden kyvystä hallita kunnolla ja tehokkaasti. Eetokseen kuuluu myös markkinavoimien ja markkinamekanismin ylistys. Sen tulisi korvata valtiollinen sääntely taloudessa. Voidaan nähdä myös, että uusliberalistisen hallintamentaliteetin pyrkimyksenä on valtioiden

kansalaisilleen tuottamien palveluiden tuotteistaminen ja muuttaminen markkinahyödykkeiksi. Omaan etuaan maksimoimaan pyrkivät oman itsensä yrittäjät nähdään tässä parhaiksi toimijoiksi ja toiminnan arvioijiksi. Aktiivisen itseyrityksen tuli korvata passiivinen valtorippuvuus. Valtion tehtäväksi jäisi kansalaistensa etujen puolustaminen kansainvälisillä areenoilla, sekä järjestyksen turvaaminen. Näin valtio mahdollistaisi lailliset puitteet taloudelliselle ja sosiaaliselle elämälle. Näissä raameissa kansalaisilla ja taloudellisilla toimijoilla pitäisi olla vapaat kädet toimia itse parhaaksi kokemallaan tavalla. (Miller & Rose 2007, 117–118.)

Uusliberalismin voidaan katsoa muuttavan myös elämän hallintamekanismeja. Jos hyvinvointivaltion hallintamentaliteettia kuvasi kollektiivinen huolenpito ja sosiaalinen solidaarisuus, uusliberalistisen hallinnan mekanismeja luonnehtii turvakäsitys, joka koostuu yksityisistä vakuutusjärjestelmistä, ja terveystaloudesta, yksityisen sektorin asuntotarjonnasta ja markkinoiden tuottamasta tehokkuudesta. (Miller & Rose 2007, 120.) Uusliberaalia hallintamentaliteettia luonnehtii myös yhteisöjen korostaminen ja riskiajattelu. Riski on uusliberalistisen hallinnan olennainen väline. Koska yhteiskunnan jäsenet ovat vastuullisia ja vastuu heidän omista elämästään on säilytetty heille itselleen, niin myös elämää koskevat riskit ovat siirretty heille. Uusliberaali hallinta tekee aikaisemmista kollektiivisista riskeistä yksityisiä asioita, joista yksilöt huolehtivat itse. (Helén 2010, 39–41.) 1800-luvulla riskeihin varautumisella tarkoitettiin ammattiyhdistysten vakuutuksia ja sosiaalivakuutuksia, joilla yksilöt pystyivät turvaamaan itsensä ja perheensä. 1900-luvulla riskejä luodaan ja markkinoidaan samalla, kun markkinoidaan yksityisiä turvamekanismeja, kuten vakuutuksia ja murtohälyttämiä. Riskin luonne on muuttunut siis kollektiivisesta yksilölliseksi. Näihin erilaisiin luotuihin ja olemassa oleviin riskeihin varautumisesta on tullut aktiivisen kansalaisen, eli sisäpiiriin kuuluvan ja onnistuneen yksilön edellytyksiä. (Miller & Rose 2007, 145–147.) Yksilöiden tulee markkinatoimijoina pyrkiä varautumaan oman elämänsä riskeihin, koska valtio ei enää sitä tee. Tämän muutoksen voi huomata yksityisten vartiointi- ja turvallisuusyritysten ja niiden palveluiden lisääntymisestä. Yhteisön kollektiivinen logiikka kytetään uusliberaalin politiikan yksilökeskeiseen eetokseen, joka koostuu vapaudesta, henkilökohtaisesta vastuusta, oman kohtalon ja oman elämän hallinnasta. Yhteisöjen tehtävän tässä hallintamentaliteetissa voidaan katsoa olevan myös jäseniensä suojeleminen kapitalismin tuhovoimilta. (Miller & Rose 2007, 136.)

Liberalismi tuli uudelleen politiikan keskiöön Thatcherin ja Reaganin valtakausien aikana Yhdysvalloissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Liberalismi muotoutui siis uusliberalismiksi tai kuten hallinnan analyytikot asiaa kuvaavat, kehittyneeksi liberalismiksi. Uusliberaali politiikka loi myös uusia hallintamentaliteetteja. Uusliberalismiin kuuluu olennaisena osana tehokkuusajattelu ja valtion tehtävien ulkoistaminen yksityisille yrityksille, jotka voivat valtion perustehtäviä hoitaessaan tehdä toiminnallaan voittoa. Markkinamallin noudattaminen tuottaa yhteiskunnan jäsenille uudenlaisen vaatimuksen koskien heidän subjektiaan. Yksilöt muokkautuvat asiakkaisiksi, kuluttajiksi tai yrittäjiksi. Ihmisten tulee olla siis vastuullisia yksilöitä, jotka pystyvät hallitsemaan itseään ja hallitsemaan toimintaansa ja sen tuloksia. Olennaista on myös yksilön vastuuttaminen omasta elämästä ja elämäänsä kuuluvista asioista. Uusliberalistista hallintamentaliteettia edustavat politiikkahankkeet ovatkin tunnistettavissa tästä vastuun siirrosta valtiolta yksilölle. Työttömien aktivointipolitiikkaa ja erilaisia aktivointiohjelmia voidaankin pitää selvimpänä merkinä tällaisesta vastuunsiirrosta. Olennaista on myös yhteiskunnan yhteisöllistyminen. Tällä tarkoitetaan yhteiskunnan jakaantumista erilaisiin yhteisöihin. Hyvinvointivaltiota ja sen takana olevaa aatetta voidaan luonnehtia sosiaalseksi valtioksi. Hyvinvointivaltioaatteen hallintamentaliteetti muovasi ihmisistä toisilleen solidaarisia ja valtion jäsenyys oli olennaisin identifioitumisen kohde. Uusliberalistisessa hallintamentaliteetissa vapautta tavoittelevat vastuulliset ja aktiiviset kansalaiset sitoutuvat omiin yhteisöihinsä, joilla on oma identiteettinsä tai identiteettipolitiikkansa. (Helén 2010, 38–39.)

Myös hallinnan kohteet eli subjektit ovat muuttuneet uusliberalismin myötä. Hallinnan subjektit jaotellaan mukana oleviin ja syrjäytyneisiin. Mukana olevat ovat niitä yksilöitä tai perheitä, joilla on taloudelliset, sivistykselliset ja moraaliset keinot suoriutua roolistaan aktiivisina kansalaisina vastuullisissa yhteisöissä. Mukana pysyminen velvoittaa yksilöitä yrityksellistämään oman elämänsä aktiivisin valinnoin. Syrjäytyneet eivät kuulu hyväksytyihin tai sivilisoituneisiin kulttuurisiin yhteisöihin. He eivät joko kuulu mihinkään kollektiiviin, koska heidän katsotaan olevan kyvyttömiä huolehtimaan itsestään subjekteina, tai he kuuluvat johonkin ”anti-yhteisöön”, jonka moraalitai elämäntapa on vallitsevalle hallintamentaliteetille uhka tai moite. (Miller & Rose 2007, 144–145.)

Liberalismi tuotti 1900-luvulla joukon yksilöiden, perheiden, markkinoiden ja väestön hallittavuutta koskevia ”ongelmia”. Nämä ongelmat syntyivät vaatimuksista asettaa

poliittiselle vallalle välttämättömät rajat erityisesti sen suhteessa talouteen ja tuotantoon, keskustelun ja ilmaisun vapauteen, uskonnonharjoitukseen sekä auktoriteettiin perheessä. Auktoriteetti, jonka väitettiin perustuvan tietoon, puolueettomuuteen ja tehokkuuteen, tarjosi joukon ratkaisuja tähän ristiriitaan, joka vallitsi moraalien ja järjestyksen ylläpitämisen ja talouden etujen ja vapauden edistämisen edellyttämän valtion rajoittamisen välillä. (Miller & Rose 2007, 288.) Liberaali hallitsemistapa epäonnistui 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa yrittäessään tuottaa tarvittavia taloudellisia, yhteiskunnallisia ja eettisiä tuloksia. Syntyi uusi sosiaalinen hallitsemistapa. Asiantuntijusvalta kytkeytyy erottamattomasti viralliseen poliittiseen hallitsemiskoneistoon, kun hallitsijoita kannustetaan yhteiskunnan nimissä hyväksymään velvollisuus lieventää ja ottaa hallintaansa teollisen tuotannon, palkkatyön ja kaupunkielämän epätoivotut seuraukset: oli tähdättävä sosiaaliseen solidaarisuuteen, sosiaaliseen turvallisuuteen, yhteiskuntarauhaan ja yhteiskunnan vaurastuttamiseen. Ihmisiä ja toimintoja tuli hallita yhteiskunnan tavalla, vaikuttamalla heihin sosiaalisten normien avulla ja saattamalla heidän kokemuksensa ja arviointinsa sosiaalisiksi normiksi. (Miller & Rose 2007, 288–289.)

3 TYÖTTÖMYYS JA SEN SYYT

3.1 Kuka on työtön?

Työttömyys voidaan nähdä nykyään makrotalouden ongelmana, mutta myös tarpeena aktivoida yksilöitä aktiivisempaan työnhakuun ja lisäämällä velvoittavuutta. Työttömän tulisi siis hakea aktiivisesti töitä ja kehittää osaamistaan jatkuvasti. Työn voidaan katsoa menettäneen luonteensa yhteiskunnallisena velvollisuutena, eikä sen tehokkuutta pyritä enää kasvattamaan sen sosiaalisia etuja lisäämällä. Sen nykytarkoituksena voidaankin nähdä olevan yksilön sitominen osaksi yhteisöjä sen sosiaalistavan luonteen vuoksi. Työpaikat ovatkin jokaiselle nykyään itsensä kehittämisen alueita, joilla jokainen oman itsensä yrittäjä voi kehittää omaa osaamistaan ja kehittää työntekovalmiuksiaan. (Miller & Rose 2008, 142–143.)

Vaikka tutkimukseni onkin diskurssianalyysin keinoin toteutettu, työttömän eri määritelmät, työttömyyden eri lajit ja eri teoreettiset mallit työttömyyden ymmärtämiseen liittyvät olennaisesti tutkimukseeni. Koska tutkimukseni kohteena ovat työttömät henkilöt ja hallituspuolueiden kansanedustajien käsitys heistä, on tärkeitä määritellä ihmisryhmä, jota tutkimukseni koskee. Perusteorian ja määritelmien avulla on myös mahdollista tehdä näkyväksi esimerkiksi sitä, ettei työttömyyden hoitoon ole olemassa mitään yhtä oikeaa tapaa, eikä sen voida katsoa välttämättä johtuvan vain yhdestä tietystä syystä. Poliittisessa puheessa toimintamallit esitetään usein vaihtoehdottomina ja niin myös Sipilän hallitus on toiminut aktiivimallin tapauksessa.

Pelkästään viranomaistyöskentelyssä käytetään työttömästä henkilöstä useampaa kuin yhtä vakiintunutta määritelmää ja laskentatapaa ja tämän vuoksi työttömyydestä tuotetaan keskenään jopa hieman ristiriitaisia lukuja. Tämä johtuu työvoimaviranomaisen ja Tilastokeskuksen määritelmien erilaisuudesta, jolloin työttömyysluvut vaikuttavat matalimmilta tai korkeammilta, riippuen siitä, ketkä kaikki yhteiskunnassa luetaan työttömiksi henkilöiksi (Suomen virallinen tilasto).

Tilastokeskus käyttää kolmea eri määritelmää työttömästä. Työssäkäyntitilaston mukaan työtön on henkilö, joka on 16-64-vuotias ja hän on ollut rekisteröityneenä työttömäksi

työnhakijaksi vuoden viimeisenä työpäivänä. (Suomen virallinen tilasto, työssäkäyntitilasto). Tulonjakotilaston mukaan työtön on henkilö, joka on ollut vuoden aikana vähintään kuusi kuukautta työttömänä. Työttömyysjaksot selvitetään haastattelemalla tutkimuskohdetta ja tarvittaessa työttömyysjaksot tarkastetaan kelan työttömyysturvan maksutiedoista. Kolmatta määritelmää käytetään työvoimatutkimuksen piirissä. Työvoimatutkimuksen tavoitteena on määrittää työttömyysaste ja työttömyyden määrä. (Suomen virallinen tilasto, Työvoimatutkimus.) Työvoimatutkimuksen piirissä työtön on henkilö, joka on tutkimusviikolla, eli tilastointiviikolla, ollut ilman työtä. Tätä samaa määritelmää käyttää myös Eurostat. Tilastokeskus tarkentaa tätä mainitsemalla, ettei henkilö ole siis ollut palkkatyössä tai tehnyt töitä yrittäjänä. Työttömän on kuitenkin pitänyt etsiä työtä aktiivisesti edeltävän neljän viikon aikana ja hänen tulee voida aloittaa työsuhde enintään seuraavan kahden viikon kuluessa, jos töitä olisi tarjolla. Kuitenkin myös henkilö, joka on ollut ilman työtä ja odottaa työsuhdetta alkavaksi seuraavan kolmen kuukauden kuluessa luetaan työttömäksi, jos hän voisi aloittaa työskentelyn seuraavan kahden viikon kuluessa. Myös työpaikastaan toistaiseksi lomautetut henkilöt luokitellaan työttömiksi, mikäli he täyttävät edellä mainitut kriteerit. (Suomen virallinen tilasto, Tilastokoulu, käsitteet.)

Voimassaolevan lainsäädännön mukaan työtön on henkilö, joka ei ole työsuhhteessa eikä työskentele päätoimisena yrittäjänä. Työttömyyden pitää jatkua ainakin kaksi viikkoa, jotta henkilöä voidaan pitää työttömänä. Lainsäädännön mukaan työttömäksi luetaan myös henkilöt, joilla on oikeus työttömyysetuuteen yritystoiminnan sitä estämättä, kokoaikaisesti lomautettuna tai henkilöä, jolla on lomautukseen rinnastettava syy olla saamatta työstänsä palkkaan. Myös henkilöt, jotka ovat itse hakemallaan työvapaalla voidaan lukea työttömiksi. (Laki työttömyysturvasta 30.12.2002/1290.)

Viranomaistyöskentelyssä käytetyt määritelmät ovat tarpeellisia ja toimivia tilastoinnissa, mutta tutkimukseni kannalta haluaisin painottaa yksilökeskeistä lähestymistapaa viranomaisnäkökulman ohessa. Esimerkiksi Terho Pulkkinen (1956) on määritellyt työttömän työkykyiseksi, työhaluiseksi ja vailla työtä olevaksi henkilöksi (Pulkkinen 1956, 1). Mielestäni kyseinen lähestymistapa työttömyyteen tämän tutkimuksen osalta on puhtaasti viranomaislähtöistä lähestymistapaa hedelmällisempi. Määritelmä korostaa työttömästä itsestään lähtöisin olevaa halua ja kykyä tehdä työtä. Pulkkinen määritelmä antaa työttömästä myös selkeämmän kuvan aktiivisena toimijana kuin viranomaisten käyttämät määrittelyt.

3.2 Erilaisia työttömiä

Aikaisemmin olen määritellyt työttömän henkilön ja tuonut esiin työttömän määritelmän moninaisuutta. Jotta on mahdollista päästä kansanedustajien puheiden taakse ja analysoida heidän puheenvuorojaan kriittisesti, on myös tarpeellista määritellä niitä syitä, joiden takia erilaiset ihmiset ovat työttömiä. Työttömyyttä ilmiönä voidaan ymmärtää ja jäsenellä useammalla tavalla, jotka kuvaavat työttömyyden aiheuttajaa tai luonnetta. Työttömyys voidaan Pertti Koistisen (2014) mukaan jakaa kausityöttömyyteen, suhdannetyöttömyyteen, kitkatyöttömyyteen, rakenteelliseen työttömyyteen, teknologiseen työttömyyteen, vajaatyöllisyyteen ja piilotyöttömyyteen sekä nuorisotyöttömyyteen tai niin sanottuihin NEET-nuoriin, joilla ei ole koulutusta tai työtä.

Kausityöttömyydellä tarkoitetaan työllisyystilanteen voimakasta vaihtelua sesongin tai vuodenaikojen mukaan. Esimerkkejä tällaisista aloista, on kalastus-, matkailu- ja puutarha-ala. Koistisen mukaan uusia kausityöttömyyden aloja ovat esimerkiksi erilaisiin vapaa-ajantapahtumiin liittyvät alat, kuten tapahtumien järjestämiseen liittyvät työsuhteet. Kausivaihtelu näkyy eniten työvoiman kysynnässä, mutta sitä voi esiintyä myös työvoiman tarjonnan osalta. Tarjonnan osalta vaihtelua aiheuttavat esimerkiksi koulujen päättymisajankohdat ja asepalveluksen alkamis- ja päättymisajankohdat. (Koistinen, 2014, 176). Vaikka kausityöttömyys on vähentynyt teknologisen kehityksen myötä, on Suomessa edelleen kausityöttömyyden koettelemia aloja. (Suomen virallinen tilasto).

Suhdannetyöttömyys kuvaa taloudellisten suhdannevaihteluiden aiheuttamaa työttömyyttä. Työttömyys lisääntyy talouden laskusuhdanteissa. Suhdannetyöttömyys johtuu kysynnän puutteesta kansantaloudessa. Suhdannetyöttömyys elää siis taloudellisten suhdanteiden mukaan. (Koistinen, 2014, 176.)

Kitkatyöttömyydellä tarkoitetaan sitä viivettä, joka henkilöllä kestää uuden työpaikan löytämisessä. Syynä tähän voi olla työnhakijan tiedonpuute avoimesta työpaikasta tai se, ettei työnantaja ole tietoinen työnhakijoista. Osa kitkatyöttömyydestä johtuukin Koistisen mukaan siitä, että työpaikat saattavat tiedottaa avoimista työpaikoista esimerkiksi sosiaalisen median kautta, jolloin tieto ei leviä välttämättä kaikille potentiaalisille

hakijoille, vain pelkästään ”sisäpiiriläisille”. (Koistinen 2014, 176.) Kitkатыöttömyyttä ilmiönä kuvaa lyhytkestoisuus ja se on muuta väestöä yleisempää nuorilla.

Rakenteellinen työttömyys kuvaa työvoiman kysynnän ja tarjonnan suuria muutoksia. Esimerkkinä tästä voisi toimia Suomen paperiteollisuus ja tämän teollisuudenalan tarpeita varten koulutettua henkilöstöä. Kun paperikoneita on suljettu, ei paperiteollisuuden parissa työskentelevää työvoimaa ole tarvittu enää niin paljon. (Koistinen 2014, 177.) Rakennetyöttömyyttä voidaan myös ymmärtää työttömyytenä, joka ei vähene, vaikka yhteiskunnassa vallitsisikin työvoimapula. Työvoiman tarve siirtyy siis tietyltä alalta toiselle. (Suomen virallinen tilasto.)

Teknologinen työttömyys on yksi rakennetyöttömyyden muodoista. Tämä työttömyyden laji johtuu teknologisesta kehityksestä, joka voi tehdä jonkun tietyn alan osaamisen melko nopeassakin ajassa turhaksi. Kehitys voi myös korvata joltain alalta työvoiman tarvetta. Esimerkkinä tästä voidaan pitää Koistisen mukaan pankkivirkailijoita, jotka olivat erikoistuneet maksupalveluihin. Nykyään internetyhteys on melkein kaikilla saatavissa, joka mahdollistaa pankkiasioiden hoitamisen kotona tietokoneen tai älypuhelimien välityksellä. (Koistinen 2014, 178.)

Piilotyöttömyydellä tarkoitetaan työttömyyttä, joka ei näyt työttömyysrekistereissä, siksi ettei työtön henkilö ole rekisteröinyt itseään työttömäksi työnhakijaksi, vaikka haluaisikin töitä. Tämä voi olla tilanne esimerkiksi silloin, kuin työttömyysturvan taso on heikko ja työttömäksi identifioituminen aiheuttaisi negatiivissävytteisen leimaantumisen. (Koistinen 2014, 178.)

Kouluttamattomat ja työttömät nuoret muodostavat niin sanotun työttömien NEET-kategorian. Termi NEET tulee sanoista not in employment, education or training (Koistinen 2014, 178). Yleisemmin NEET-työttömyyden voi yhdistää nuorisotyöttömyyteen, jolla tarkoitetaan, joko alle 20-vuotiaita tai alle 24-vuotiaita työttömiä. Tilastokeskuksen mukaan nuorisotyöttömyyden tutkinta on hankalampaa kuin työttömyyden tutkinta yleensä, koska nuoret muuttavat työn ja opiskelupaikan perässä usein, minkä vuoksi nuoruuteen pääsääntöisesti kuuluukin useita lyhyitä työttömyysjaksoja. Vakavaa nuorisotyöttömyydestä tekee se, jos nuori ei pääse ollenkaan koulutuksen tai työn piiriin, mikä voi johtaa syrjäytymiseen työmarkkinoilla tai yhteiskunnassa. (Suomen virallinen tilasto.)

Kuten Koistisen ja tilastokeskuksen käyttämistä määritelmistä voidaan huomata, eivät työttömät ole millään tavalla homogeeninen ryhmä yhteiskunnassa. Viranomaiset määrittelevät työttömyyden eri tavalla, ja eri laskentaperiaatteiden mukaan eri ihmiset ovat työttömiä. Työttömyyden aiheuttajat ovat myös yhteiskunnassa moninaisia, elimistään yksiselitteisestä ilmiöstä ei ole kysymys.

3.3 Työttömyys yhteiskunnallisena ilmiönä

Teoriat työttömyydestä voidaan karkeasti jakaa kolmeen eri malliin klassiseen, keynesiläiseen ja marxilaiseen selitysmalliin. Eri valtioissa on voitu nähdä erilaisia lähestymistapoja työttömyyteen ja sen hoitoon eri aikakausina. Mielestäni tutkimukseni kannalta on olennaista käsitellä myös työttömyyden teoreettisia selitysmalleja, koska mallit itsessään sisältävät jo tietyn käsityksen työttömästä henkilöstä.

Klassinen selitysmalli työttömyyteen juontaa juurensa klassisesta taloustieteen teoriasta. Tämän teorian alkuunpanijoina pidetään David Ricardoa, Thomas Robert Malthusia, sekä ehkä heistä kuuluisimpana Adam Smithiä. Klassisen teorian mukaan työttömyyden syyt löytyvät pääosin valtion harjoittamasta sääntelystä, sekä palkkojen joustamattomuudesta. Klassisen teorian mukaan, markkinoille tulisi taata täysin vapaa toimintaympäristö, jotta markkinoille ei syntyisi epäkohtia tai epätasa-arvoa. Tämä johtuu siitä, että teorian mukaan markkinat ja talous pyrkivät aina tasapainotilaan, jossa ne tuottavat kaikille kyseisen talousalueen jäsenille taloudellista hyötyä ja hyvinvointia. Mikäli työttömyyttä ilmaantuu, korjaa näkymätön käsi tämän epätasapainon. Poikkeuksena klassisen suuntauksen teoreetikoista voidaan pitää Malthusia, joka ajatteli, että laman aikana valtion tulisi tukea tuotantoa luomalla työpaikkoja. (Pekkarinen 1982, 41.)

Mikäli markkinoiden vapaasta toiminnasta huolimatta kyseessä olevalla talousalueella esiintyy työttömyyttä, se johtuu liian korkeista palkoista. Jos palkkoja lasketaan, on yrityksillä jälleen varaa työllistää enemmän ihmisiä ja työttömyys vähenee. Haittapuolena voidaan kuitenkin pitää työväestön elintason heikkenemistä, joka voi johtaa (työ)väestön kuolleisuuden lisääntymiseen, mikä vähentää työvoiman tarjontaa. Tämä kuitenkin hieman groteskisti palauttaa työmarkkinoiden tasapainotilan. Palkkojen tulee siis mukautua joustavasti markkinoiden tarpeisiin. Toinen syy työttömyydelle klassisessa teoriassa on tuotantorakenteen muuttuminen. Tuotantorakenteen muuttumisella tarkoitetaan joidenkin tuotannonalojen supistumista tai katoamista. Kuitenkin tässä

tilanteessa yleensä syntyy kokonaan uusia tuotannonaloja. Tällöin työvoiman tulisi siirtyä vanhalta tuotannonalalta, jolta katoaa työpaikkoja, kokonaan uudelle tuotannon alalle, jolle avautuu työpaikkoja. (Katajamäki 1985, 13–14.) Työttömyys johtuukin klassisen teorian mukaan siitä, ettei työmarkkinat, palkat, työntekijät eivätkä yritykset mukaudu markkinoiden tarpeisiin tarpeeksi nopeasti tai joustavasti. Esimerkiksi liian korkeat palkat nostavat tuotantokustannuksia niin paljon, ettei yrityksen tuotanto enää kannata, minkä seurauksena yritys joutuu sulkemaan tuotantolaitoksia ja työttömyys lisääntyy. (Pekkarinen 1982, 41, Katajamäki 1985, 13–14, Koistinen 2014, 187–189.)

Keynesiläisessä teoriassa työttömyyttä katsotaan olevan kahta eri lajia: vapaaehtoista ja tahatonta työttömyyttä. Keynesiä edeltävä teoretisointi aiheesta oletti, että työttömyys on aina vapaaehtoista, eli työttömyys johtuu aina siitä, ettei työtön henkilö halua tehdä töitä palkalla, joka hänelle työstään tarjotaan. Työttömät valitsevat siis itse olevansa työttömiä sen sijaan, että tekisivät töitä pienemmällä palkalla. Keynes kuitenkin esitti, ettei työttömyys johdu työhaluttomista työttömistä, vaan puutteellisesta valtion talous- ja finanssipolitiikasta. (Koistinen 2014, 191–192.)

Kun klassinen teoria työttömyydestä oletti, että talouden tasapainotilassa vallitsee aina automaattisesti täystyöllisyys ja markkinat pyrkivät tähän tilaan, Keynes lähestyi aihetta olettamalla, että täystyöllisyys on itseasiassa erittäin harvinaista, eikä markkinamekanismille antautuminen johda siihen ainakaan automaattisesti. Keynesin mukaan työttömyys johtui siis talousalueen kokonaiskysynnästä tai sen ongelmista. Kokonaiskysyntä muodostuu suljetussa taloudessa kulutuksesta ja investoinneista. Talousalueen kulutuksesta huolehtivat kotitaloudet ja suurimmasta osasta investoinneista yritykset. Keynes esitti myös, että säästäminen voisi olla kansantaloudelle haitallista, koska tällöin kotitalouksien tulojen lisääntyminen ei siirry välittömästi kokonaiskulutukseen. Tällöin säästämisen voidaan ajatella myös haittaavan investointeja, koska yritysten tuotanto ei kasva. Jos investointien määrä ei kasva alityöllistymistilanteessa eli tilanteessa, jossa ilmenee työttömyyttä, työttömyydestä tulee Keynesin mukaan pysyvä ilmiö. Keynes katsoi myös palkan olevan luonteeltaan kaksijakoinen. Kun klassisessa taloustieteessä ja työttömyysteoriassa palkan painotettiin olevan yrityksille pelkkä kustannus ja sen vuoksi palkkojen laskeminen mahdollisimman alhaisiksi nähtiin järkeväksi. Näin toimittaessa yritykset voivat painaa tuotteidensa hintoja matalammiksi ja tuotteiden kysyntä kasvaa. Keynes katsoi palkan olevan myös talousalueen kulutuksen väline. Hän ajattelikin, että palkkojen laskiessa myös kulutus

heikkenee, mikä aiheuttaa työttömyyden lisääntymistä, sillä ostovoiman heikentyessä myös yritysten kannattavuus heikkenee. (Katajamäki 1985, 17–23.)

Marxilaisen teorian ja Karl Marxin mukaan työttömyys on kapitalismin yksi keskeisimpiä seurauksia. Marxilaisessa teoriassa työttömyyden nähdään aiheutuvan pääoman kasautumisesta kapitalistisessa järjestelmässä. Kun kasautuminen etenee, pääoman kokoonpano tai suhde muuttuu. Työvoimaan eli vaihtelevaan pääomaan, sijoitettu osa ei lisääny samassa suhteessa eikä yhtä nopeasti kuin tuotantovälineisiin, eli pysyvään pääomaan sijoitettu osa. Kun pääoman kasautuminen etenee, niin työvoiman tarve yleensä vähenee tendenssin omaisesti. Tätä voidaan avata esimerkiksi Katajamäen havainnollistavalla esimerkillä. Tuotannon alkaessa pysyvän ja vaihtelevan pääoman suhde on yhtä suuri. Kun pääoma kasvaa sen koko arvosta vaihtelevan pääoman suhde pysyvään pääomaan etenee suhteessa 1/3, 1/4, 1/5, 1/6, 1/8 ja niin edelleen. Esimerkki havainnollistaa mainiosti sen, kuinka pysyvä pääoma kasvaa aina nopeammin suhteessa vaihtelevaan pääomaan. Tuotantovälineiden osuus ja teknologian tarjoama mahdollisuus vähentää työvoimaa aina suuremmassa suhteessa kuin, mitä työntekijöitä tarvitaan kyseessä olevalle tuotannonalalle. Ainakin osasyynä tähän voidaan pitää yritysten välistä kilpailua, joka pakottaa yrityksiä investoimaan koneisiin ja uusiin teknologioihin, koska koneilla tehtävä työ on yritysten kannalta tehokkaampaa ja halvempaa, kuin ihmistyövoiman käyttäminen. (Katajamäki 1985, 15–17.)

Kuten aikaisempi esimerkki Marxista osoitti, työvoiman eli vaihtelevan pääoman määrä kasvaa pääoman kasautumisprosessissa, mutta sen osuus kokonaispääomasta vähenee aina. Marxin mukaan työttömyydellä on kapitalistisessa talousjärjestelmässä myös toinen rooli. Työttömien on tarkoitus toimia tuotantojärjestelmässä suhteellisenä liikaväestönä. (Marx 1957, 575–579) Työttömyyden toinen rooli sisältää myös kaksi eri funktiota. Ensimmäisenä funktiona työttömien joukolle on toimia tuotannon työvoimareservinä. Mikäli talouden syklisen luonteen vuoksi tulee hetki, jolloin tuotanto vaatii enemmän työvoimaa hetkellisesti, tai joku uusi tuotannonala avautuu, voidaan työttömien reservistä eli suhteellisesta liikaväestöstä saada nopeasti työvoimaa tuotannon tarpeisiin. Toisaalta suhteellisen liikaväestön tehtävänä on myös tuottaa pelotevaikutus muille työläisille. Työntekijöistä tulee haluttomampia vaatimaan suurempia palkkoja tai Marxin sanoin, heille kuuluvaa osaa työn tuottamasta lisäarvosta, jos yhteiskunnassa on nähtävissä se kurjuus mitä työttömyys aiheuttaa. (Marx 1957, 581–591; Koistinen 2014, 210–212.)

4 AKTIVOINTIPOLITIikka YHTEISKUNNALLISENA HALLINTAMEKANISMINA

4.1 Aktiivointipolitiikka ja sen merkitys yhteiskunnallisena hallintamekanismina

Aktiivointipolitiikalla on monia rooleja ja ilmenemismuotoja yhteiskunnassa. Sosiaali- ja terveysministeriön Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän vuoden 2000 muistion mukaan aktiivisella sosiaalipolitiikalla pyritään kahdeksaan eri tulokseen. Aktiivisen sosiaalipolitiikan päämääränä on lisätä työntekoa kannattavuutta eli tehdä työnteko kaikissa tilanteissa yksilölle kannattavaksi. Tähän tulokseen päästään suunnittelemalla verot, etuudet ja maksut niin, että työn vastaanottaminen, työnteko ja työelämään palaaminen nostaa aina yksilön tulotasoa. Aktiivista sosiaalipolitiikkaa ajavat ajattelevat työttömyysjaksojen pitenevän, jos työn vastaanottaminen ei ole riittävän kannattavaa yksilölle. Politiikka perustuu pyrkimykseen taata jokaiselle oikeus työhön ja siitä saatavaan toimeentuloon, sillä politiikkaa ajavien mukaan työ edistää yhteiskunnan jäsenten osallisuutta parhaalla tavalla. (Muistion sivut, 17–18.)

Työllä katsotaan siis ainakin olevan hyvinvointia lisääviä ominaisuuksia ja vaikutuksia elämään. Muistion mukaan ”jokaisella on velvollisuus kykynsä mukaan huolehtia omasta ja läheistensä elatuksesta, joko työllä tai sitä vastaavalla toiminnalla.” Yhteiskunnassa yksilöiden oikeuksien ja velvollisuuksien tulisi olla tasapainossa. Yhteiskunnalla on siis oikeus vaatia jokaista käyttämään omat kykynsä omasta ja läheistensä elatuksesta huolehtimiseen. Myöskin työttömyyden pitkittymistä tulee ehkäistä. Tätä perustellaan sillä, että pitkäaikainen työttömyys heikentää yksilön mahdollisuuksia olla työmarkkinoiden käytettävissä niin paljon, että tilanteen korjaamiseksi yleensä tarvitaan erityistoimenpiteitä. Yhteiskunnalla on velvollisuus tukea yksilön työkyvyn ylläpitoa tai sen palauttamista. Aktiivisen sosiaalipolitiikan kehittäminen edellyttää, että nykyisen sosiaaliturvan varoja ohjataan uudella tavalla. Koska julkinen talous on velkaantunut, tulee sosiaaliturvavaroja kohdentaa paremmin niitä eniten tarvitseviin. Onnistuessaan resurssien kohdentaminen yhdistettynä aktiivisen työvoimapolitiikkaan laskee

sosiaaliturvan kokonaiskustannuksia. Työkäisen tai työkykyisen siirtäminen esimerkiksi eläkkeelle ei palvele politiikan tavoitteita, jonka yhtenä tarkoituksena on huoltosuhteen kohentaminen. Palvelujärjestelmän on myös tarkoitus kuntoutuksen, koulutuksen ja tulonsiirtojen muodossa tukea työhön menemistä, siellä pysymistä ja työhön paluuta. (Muistion sivut 17–18.)

Yhteiskunnassa harjoitettu aktivointipolitiikka kytkeytyy laajemmin kansalaisuuteen ja sen muutokseen. Kansalaisuudella on perinteisesti viitattu tiettyihin poliittisiin käytäntöihin, joihin on liittynyt tiettyjä julkisia oikeuksia ja velvollisuuksia (Bellamy 2008, 3). Kansalaisuutta voidaan pitää tietynlaisena ulossulkevana kerhona tai yhteisönä. Vain tietyt henkilöt täyttävät kansalaisuuden ehdot ja näin ollen saavat sen mukanaan tuomat oikeudet ja velvollisuudet. Kansalaisuudella voidaan nähdä olevan erilaisia komponentteja, joita ovat esimerkiksi jäsenyys poliittiseen yhteisöön, kollektiiviset edut ja oikeudet, jotka liittyvät yhteisön jäsenyyteen, osallistuminen yhteisön poliittiseen, taloudelliseen ja sosiaalisiin prosesseihin, jotka yhdistyvät eri tavoilla ja muodostavat mahdollisuuden jäsentensä väliseen tasa-arvoon. Kansalaisuuteen liittyy myös sen yhteisön jäsenten oma kokemus siihen kuulumisesta. Kansalaisuuteen liitettyjä oikeuksia, jotka on yleensä nähty määrittävinä tekijöinä käsitteen suhteen, ovat ne oikeudet, jotka kansalaisen tulisi tiedostaa, jotta he voisivat kohdella toisiaan tasavertaisina. Toinen lähestymistapa listaa ne oikeudet, jotka ovat edellytyksenä demokraattiseen päätöksentekoon osallistumiseen. Kansalaisuus voidaan ymmärtää oikeutena omata oikeuksia, mutta tätä tapaa voidaan kuitenkin kritisoida sen eksklusiivisen luonteen takia. (Em. 12–15.)

Mikko Saastamoinen (2010) on käsitellyt aktivointipolitiikka ja uusliberalismin mukanaan tuomaa aktiivista kansalaisuutta Jani Kaiston ja Miikka Pyykkösen toimittamassa kirjassa *Hallintavalta*. Länsimaisten hyvinvointivaltioiden kansalaisuuskäsitys on perustunut T. H. Marshallin käsitykselle kansalaisuudesta ja kansalaisuuden käsitteen kolmijaolle kansalaisoikeuksiin, poliittisiin oikeuksiin ja sosiaalisiin oikeuksiin. Näistä kansalaisoikeudet voidaan ymmärtää esimerkiksi sananvapauden kautta, poliittiset oikeudet yleisellä äänioikeudella ja sosiaaliset oikeudet kansalaisten oikeudella perusturvaan ja oikeuteen osasta yhteiskunnan hyvinvoinnista. Marshall painotti analyysissään varsinkin sosiaalisten oikeuksien merkitystä, joita myös länsimaisessa demokratiakäsityksessä on kansalaisuuden osalta painotettu. Esimerkiksi Suomessa on voitu nähdä tämän ”klassisen” kansalaisuuskäsityksen korvautuminen

uusliberalismin mukanaan tuomalla näkemyksellä aktiivisesta kansalaisuudesta. Uusliberaali kansalaissubjekti, aktiivinen kansalainen, toteuttaa aktiivisen kansalaisuuden ideaalia, jossa kansalaisoikeuksien korostaminen on korvaantuneet velvollisuuksilla ja vastuilla. Hyvän kansalaisen velvollisuus on olla aktiivinen, kuluttaa ja tehdä valintoja elämänsä suhteen, ja näin tekemällä minimoida riskit, joita hänen elämänsä kohdistuu. (Saastamoinen, 2010, 230–232.)

Siirtymä kohti aktiivista kansalaisuutta on tapahtunut tekemällä vanhasta hyvinvointivaltioista ajatuksissamme passivoiva ja passiivinen vapauttamme rajoittava entiteetti. Tässä maailmassa ja käsityksessä maailmasta mahdolliset lupaukset paremmasta huomisesta ovat korvautuneet aikaisemman yhdessä tekemisen kulttuurin sijaan yksittäisten kuluttajavalintojen mahdollistamina ei valtion tai yhteiskuntaan liittyvinä asioina. Uusliberalistisessa järjestelmässä voidaan katsoa markkinavoimien ja niiden edustamien tahojen edustavan elämän positiivisia puolia. Elämän positiivisista puolista, yhteiskunnallisista utopioista ja paremman elämän toivosta on tullut markkinatoimijoiden pelikenttä yhteiskuntapoliittisen areenan sijaan. Kuluttajavalintoja tekemällä voit rakentaa itsellesi paremman elämän. Ideaalikansalainen pitää vapaudellaan pystyessä mahdollisimman kustannustehokasta yhteiskuntaa. Ideaalikansalainen toimii osana talouden kiertoa tekemällä töitä, haluamalla erilaisia asioita ja kuluttamalla niitä. Hänen tulee pysyä kiinni työurassaan ja vähentää julkisen talouden kustannuksia varautumalla itse oman elämänsä uhkiin ostamalla yksityisiä vakuutuksia. (Em, 232–235.)

Uusliberalismin voidaankin katsoa eroavan klassisesta liberalismista siten, että uusliberalismi tarjoaa kansalaisten hallinnan välineeksi markkinamekanismin kyllästämiä verkostoja. Uusliberalismin ydintä ovat myös markkinamekanismin ja sen retoriikan tunkeutuminen ja työntäminen elämän ja yhteiskunnan jokaiselle osa-alueelle. Kun yhteiskuntaan kuulumisen normina on aktiivinen kansalaisuus ja yksilön omat päätökset elämänsä suhteen, on rinnalle syntynyt myös Saastamoisen sanoin neuroottinen kansalaisuus. Koska uusliberaali kansalaissubjekti perustuu aktiivisuuteen ja individualismiin, värittää yksilöiden elämää pelko tämän ulkopuolelle jäämisestä tai kuulumattomuudesta. Hallinnan mekanismina on tällöin pelko työttömyydestä ja kulutusmahdollisuuksien menettämisestä. Koska aktiivinen kansalainen on palkkatyötä tekevä, yhteiskunnalliseen toimintaan kuluttamisen kautta osallistuva subjekti, sulkee

työttömyys yksilön ulos tästä kansalaisuuden määritelmästä ja alistaa työttömän henkilön valtion kontrollille sanktioineen ja koulutuksineen. (Em. 237–245.)

4.2 Aktiivinen työvoimapolitiikka

Työvoimapolitiikan muodot voidaan jakaa aktiivisiin ja passiivisiin. Aktiivisilla työvoimapolitiikan muodoilla tarkoitetaan tiivistetysti niitä politiikan muotoja, jotka edellyttävät työttömältä henkilöltä jotain toimia tai kannustavat esimerkiksi taloudellisten sanktioiden uhalla työtöntä töihin tai koulutukseen. Sen sijaan passiiviset työmarkkinapolitiikan muodot tähtäävät korvaamaan työttömyydestä aiheutuneita tulonmenetyksiä ja niiden kohderyhmänä voidaan pitää työttömiä henkilöitä. (ILO 2016, 50–51.) Sosiaaliturvan näkökulmasta tämä tarkoittaa käytännössä työttömyysturvaa ja mahdollisesti yleistä asumistukea, sekä toimeentulotukea, riippuen yksilön omasta tilanteesta (Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 12).

Aktiivisen työvoimapolitiikan historiallinen perusta on ruotsalaisten taloustietelijöiden Gösta Rehnin ja Rudolf Meidnerin mallissa, jonka he kehittivät 1950-luvulla. Heidän kehittämänsä mallin tarkoituksena oli mahdollistaa yhteiskunnassa täystyöllisyys ilman inflaatiota. Myös Keynesiläisen talouspolitiikan tarkoituksena oli täystyöllisyyden tuominen yhteiskuntaan, mutta sen varjopuolena oli inflaation lisääntyminen. Uusklassisen teorian mukaan markkinoiden ylikuumenemista ja inflaatiota voidaan hillitä finanssipolitiikalla, mutta tämä vaati tietyn suuruisen työttömyysasteen hyväksymistä yhteiskunnassa, mikä ei sopinut ammattiyhdistysliikkeelle. Rehnin-Meidnerin-mallin mukaan työvoimapolitiikan tavoitteisiin piti kuulua vakauttamiseen, uudelleenjakoon ja tulopolitiikkaan keskittyviä tavoitteita ja valikoivia työllisyyspoliittisia tavoitteita. Mallissa myös teroitettiin aktiivisia toimia, joiden tehtävänä oli lisätä työvoiman liikkuvuutta ja työvoimapoliittista koulutusta. Näiden tavoitteiden lisäksi mallilla ajateltiin voitavan tukea rajoittavaa finanssipolitiikkaa ja solidaarista palkkapolitiikkaa, sekä ehkäistävän niiden aiheuttamia työllisyysongelmia. Työvoimapolitiikalla pyrittiin nopeaan rakennemuutokseen ja alhaiseen työttömyyteen. Malli piti sisällään neljä eri strategista kohtaa, joilla näihin tavoitteisiin pyrittiin. (Koistinen 2014, 357–358.)

Ensimmäisenä mallissa oli yleinen ja rajoittava finanssipolitiikka, jonka tarkoituksena oli päästä vakaaseen hinta- ja palkkakehitykseen. Toiseksi solidaarisen palkkapolitiikan avulla pyrittiin edistämään tasaista tulonjakoa ja samapalkkaisuutta. Kolmanneksi aktiivisella työvoimapolitiikalla pyrittiin edistämään myös työvoiman ammatillista ja alueellista liikkuvuutta siirtämällä työvoimaa heikentyviltä teollisuudenaloilta kasvaville aloille. Neljänneksi malliin kuului myös valikoivia työllisyyttä edistäviä toimia, joita kohdistettiin niihin yrityksiin tai tuotannonaloille, jotka olivat kriisissä tai joiden työvoima oli lomautuksen tai irtisanomisuhan alla. (Koistinen 2014, 357–364.) Aktivointipolitiikka on myös syntynyt aikakautena, jolloin enemmistö työttömistä on ollut pitkäaikaistyöttömiä (Asplund & Koistinen, 2014).

Aktiivinen työvoimapolitiikka on kuitenkin muuttunut ajan myötä. Esimerkiksi Ruotsissa aktiivisen työvoimapolitiikan tavoitteina oli 1960-luvulla edistää työvoiman kysyntää ja tarjontaa. Kuitenkin jo tultaessa 1980-luvulle politiikan tavoitteena Ruotsissa oli tarjota työtä kaikille sitä haluaville, kun aikaisemmin ihanteena oli ollut keynesiläinen täystyöllisyys. (Koistinen 2014, 357–364.) Suomen aktiiviseen työvoimapolitiikkaan ovat Ruotsista tulleiden vaikutteiden lisäksi vaikuttaneet voimakkaasti OECD:n ja EU:n antamat suositukset. OECD:n suositukset muuttuivat 1970-luvun öljykriisien seurauksena yksittäisillä tuotannonala- ja yrityskohtaisilla projekteilla, joissa yrityksiä tuettiin suoraan hankalassa taloudellisessa tilanteessa. Työvoimapolitiikan tuli siis vain lievittää työttömyyttä, ei poistaa sitä. Seuraava käänne OECD:n antamissa suosituksissa tapahtui 1980-luvun lopussa. Tällöin OECD alkoi korostaa suosituksissaan aktiivisen yhteiskunnan ideaalia aikaisempien erillisten sosiaalipoliittisten ja työvoimapoliittisten tavoitteiden sijaan. Tällöin myös alettiin keskittyä enemmän työvoiman tarjonnan turvaamiseen työvoiman kysynnän edistämisen sijaan. 1990-luvulta lähtien OECD:n suositukset korostivat mikrotason ilmiöihin vaikuttamista. Työvoimapolitiikan tavoitteiksi luettiin työvoiman tarjontaan vaikuttaminen, inhimillisen pääoman kehittäminen, työttömien työnhaun aktivoiminen ja työllistymisen esteiden poistaminen. (Koistinen 2014, 364–366.)

Aluksi Euroopan unionin vaikutus työmarkkinoihin liittyi lähinnä vain unionin mahdollistamaan työvoiman vapaaseen liikkumiseen. Kuitenkin vuonna 1993 Maastrichtissa EU:n perussopimukseen lisättiin sosiaalipoliittinen sopimus, joka laajensi Euroopan komission tehtäväksi työllisyyden edistämisen. Vuonna 1997 hyväksyttiin ensimmäinen Euroopan unionin jäsenmaita koskeva työvoimapoliittinen kannanotto,

joka loppujen lopuksi johti työvoimapolitiikkaa koordinoivan toimintaohjelman syntymiseen. Ohjelman nimi oli National Action Plan for Employment ja sen tavoitteena oli parantaa jäsenmaiden työllisyyttä arvioimalla niiden työvoimapolitiittisia ohjelmia ja levittämällä jäsenmaissa vallalla olevia hyviä työvoimapolitiittisia käytäntöjä. EU:n rooli on siis antaa suosituksia jäsenvaltioille työvoimapolitiikan suhteen sekä koordinoita jäsenvaltioidensa työvoimapolitiikkaa niin että lopullinen vastuu työvoimapolitiittisista toimenpiteistä on kuitenkin jäsenvaltioilla itsellään. EU:n harjoittaman työvoimapolitiikan pyrkimyksenä on lähinnä vaikuttaa työvoiman tarjontaan, ei niinkään kysyntään. Voidaankin katsoa, että EU ja suurin osa sen jäsenvaltioista ovat hylänneet keynesiläisen talouspolitiikan. (Koistinen, 2014, 366–367.)

Aktiivisiksi työvoimapolitiikan muodoiksi voidaan lukea sellaiset toimenpiteet, jotka kannustavat työttömiä henkilöitä palaamaan työmarkkinoille tai hankkimaan itselleen työpaikan. Aktiivisen työvoimapolitiikan muodoille voidaan kuitenkin nimetä useampia tehtäviä ja niiden voidaan katsoa kohdentuvan myös muihin kuin työttömiin henkilöihin. Ne voivat kohdistua henkilöihin, jotka ovat jo töissä, mutta etsivät itselleen parempaa työpaikkaa, tai henkilöihin jotka vasta opiskelevat itselleen ammattia. Voidaankin katsoa, että samat henkilöt hyötyvät sekä aktiivisista että passiivisista työvoimapolitiikan muodoista. Aktiivisen työvoimapolitiikan pyrkimykset voidaan jakaa neljään eri osaan. Ensinnäkin niiden pyrkimyksenä on saada työnhakijat avoimiin työpaikkoihin avustamalla työnhaussa tai lisäämällä tietoisuutta työnhakuprosessista tai avoimista työpaikoista. Toiseksi niiden tarkoituksena on päivittää tai sopeuttaa työnhakijan taitoja työnhakuprosessia vastaaviksi ja siten parantaa henkilön kykyä työllistyä. Kolmanneksi niiden tavoitteena on kannustaa yrityksiä tai yksilöitä palkkaamaan tietynlaisen osaamisen omaavia työttömiä ja neljänneksi luoda työpaikkoja julkiselle sektorille tai tukea työllistämistä yksityisellä sektorilla julkisin varoin. Historiallisesti voidaan katsoa, että aktiivisten työvoimapolitiikkojen tavoite oli vain vähentää työttömyyttä ja tehdä työmarkkinoista joustavampia, mutta nykyään tavoitteeksi voidaan lukea muitakin päämääriä, kuten auttaa jo työssä olevia liikkumaan eri tuotannonalojen välillä. (ILO 2016, 50–51.)

Aktivointipolitiikan voi mieltää sekä yksilöä että koko yhteiskuntaa palvelevaksi politiikan muodoksi. Yhteiskunnan näkökulmasta aktivointi takaa laadukkaan työvoiman saatavuuden ja ehkäisee pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttamia ongelmia,

sekä työttömien syrjäytymisriskiä. Kuitenkin esimerkiksi Suomessa perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden hankkia toimeentulonsa haluamallaan tavalla. Julkiselle vallalle annetaan tässä tehtäväksi työvoiman suojeleminen, työllisyyden edistäminen ja jokaisen oikeuden turvaaminen työhön. (Suomen perustuslaki § 18.)

Aktiivisen työvoimapolitiikan perimmäisenä tarkoituksena voidaan katsoa olevan pyrkimys lisätä työllisyyttä yhteiskunnassa. Käytännössä tämä tarkoittaa työmarkkinoiden epätasapainon vähentämistä ja niiden joustavuuden lisäämistä. Sen tavoitteeksi voidaan myös yksinkertaistetusti lukea työttömien nopea työelämään palauttaminen ja sitä kautta sosiaaliturvamenojen laskeminen. Näin ollen aktivointipolitiikkaa voidaan pitää työvoiman tarjontastrategiana. (ILO 2016, 51–54; Ala-Kauhaluoma, ym 2004, 26, Lødemel &Trickey 2001.) Käytännössä aktiivisilla toimenpiteillä pyritään katkaisemaan pitkiä työttömyysjaksoja, ylläpitämään työmarkkinavalmiuksia ja edistämään ammatillista liikkuvuutta. Laajemmin voidaan ajatella, että aktiivisen työvoimapolitiikan taustalla on myös pyrkimys edistää työmarkkinoiden toimintaa, tasata taloudellisia suhdanteita ja työttömyyseroja ja edistää kysynnän ja tarjonnan välistä tasapainoa. (Sihto 1994, Hämäläinen1998) Työvoimapolitiikan tavoitteet voivat myös liittyä yksilön elämänhallinnan ja hyvinvointiresurssien lisäämiseen. Näiden osa-alueiden parantaminen voi pidemmällä tähtäimellä myös edesauttaa työllisyyttä. (Lødemel &Trickey 2001.) Aktivointipolitiikan voi mieltää sekä yksilöä että koko yhteiskuntaa palvelevaksi politiikan muodoksi. Yhteiskunnan näkökulmasta aktivointi takaa laadukkaan työvoiman saatavuuden ja ehkäisee pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttamia ongelmia, sekä pienentää työttömien syrjäytymisriskiä.

Toisena aktiivisen työvoimapolitiikan tehtävänä voidaan pitää työmarkkinoiden tasa-arvon lisäämistä. Tähän pyritään kannustamalla työttömiä aktiivisuuteen. Samalla pyritään lisäämään työmarkkinoiden huonoimmassa asemassa olevien taitoja ja näin ollen vahvistamaan heidän työllistymismahdollisuuksiaan. Myös työnantajia voidaan kannustaa palkkaamaan heikossa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä. (ILO 2016, 51–54.)

Kolmantena tavoitteena voidaan pitää työvoiman liikkuvuuden ja työn laadun parantamista. Tavoitetta perustellaan ILO:n raportissa mm. globalisaation ja teknologisen kehityksen aiheuttamien muutosten vaikutuksilla työmarkkinoihin. Työpaikkoja ja

tuotannonaloja katoaa ja uusia syntyy entistä nopeammin. Myös jo olemassa oleviin töihin liittyvät taidot ja vaatimukset muuttuvat teknologisen kehityksen myötä. Työvoiman tarve voi siten siirtyä jo kehittyneissä talouksissa esimerkiksi teollisuudesta ja tuotannosta entistä suuremmissa määrin palvelusektorille. Aktiivisella työvoimapolitiikalla pyritään helpottamaan tätä siirtymää. (ILO 2016, 51–54.) Toisaalta esimerkiksi Eurofoundin julkaisujen mukaan jo 7/10 työpaikasta on palvelusektorilla (Eurofound, 2015, 20).

Viimeisenä aktiivisen työvoimapolitiikan tavoitteena on ILO:n raportin mukaan köyhyyden vähentäminen. Työnteko on nähty 1980-luvulta lähtien yhä enemmän välineenä poistaa köyhyyttä. Vaikka tärkeimmät keinot köyhyyden vähentämiseen ovatkin makrotaloudellisissa toimenpiteissä ja institutionaalisissa keinoissa, voidaan köyhyyden puuttua myös aktiivisen työvoimapolitiikan keinoin. (ILO 2016, 51–54.)

Aktivointipolitiikan toimenpiteet ovat jo nimensä mukaisesti yksilöä aktivoimaan pyrkiviä. Esimerkkejä toimenpiteistä ovat esimerkiksi koulutus, työharjoittelu, tukityö ja kuntoutus. Aktivointipolitiikkaan liittyy yleensä myös velvoittavampi sosiaaliturva, jonka tarkoituksena on saada työtön nopeammin töihin erilaisten sanktioiden uhalla.

Sosiaaliturvassa aktivointitoimenpiteet näkyvät toimeentuloturvan tiukennuksina ja etuuksiin liittyvien lisäehtojen asettamisena (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 26; Heikkilä 1999, Van Oorshot 2002). Työtöntä sanktioimalla työnteosta pyritään tekemään houkuttelevampaa kuin työttömyysturvan nostamisesta. Kannustimien tarkoituksena taas on positiivisten vetotekijöiden luominen kohti työmarkkinoita. (Heikkilä 1999, Van Oorshot 2002.) Toisaalta Suomalaisessa kontekstissa aktivointipolitiikan voidaan katsoa olevan myös osittain lähtöisin EU:n vaikutuksesta suomalaiseen lainsäädäntöön (Hyman R. (2018) 569–579).

Aktiivisen työvoimapolitiikan perimmäisenä tarkoituksena voidaan katsoa olevan pyrkimys lisätä työllisyyttä yhteiskunnassa. Käytännössä tämä tarkoittaa työmarkkinoiden epätasapainon vähentämistä ja niiden joustavuuden lisäämistä. (ILO 2016, 51–54; Ala-Kauhaluoma, ym 2004, 26, Lødemel & Trickey 2001.)

4.3 Aktivointipolitiikka Suomessa

Suomessa työvoimakoulutus otettiin osaksi aktiivista työvoimapolitiikka vuonna 1966 (Mikkonen, 1997). Työllisyyslaki vahvisti työvoimakoulutuksen asemaa (Lilja ym. 1990). 1970-luvulla öljykriisien seurauksena Suomen työvoimapolitiikassa siirryttiin noudattamaan OECD:n ohjeistuksia. Tämä näkyi esimerkiksi tukityöllistämisen määrän nelinkertaistumisena. Suomessa aktiivista työvoimapolitiikka ei kuitenkaan käytetty suoranaisesti taloudellisten suhdanteiden tasaamiseen vielä 1980-luvulla. Suomessa aktiivinen työvoimapolitiikka olikin 1970-1980-luvuilla enemmän työvoiman kysyntätekijöihin painottuvaa tarjontapuolen sijasta. Painopiste siirtyi kuitenkin tarjontapuolelle 1990-luvulle tultaessa. (Hämäläinen, 1998, 2–9.)

Aktiivisen työvoimapolitiikan kehitystä on Suomessa tutkinut esimerkiksi Sami Outinen (2012). Hänen mukaansa Suomessa aktiivisen työvoimapolitiikan käyttöönotto alkoi 1990-luvun alussa laman seurauksena ja sen toimeenpanijoina oli keskusta-oikeistohallitus vuosina 1991–1995. Työharjoittelu ja työmarkkinatuki lanseerattiin Suomessa vuonna 1994. Ennen työmarkkinatuen käyttöönottoa Suomessa oli olemassa vain ansiosidonnainen työttömyysturva ja peruspäiväraha, joka oli tarkoitettu heille, joilla ei ollut oikeutta ansioperusteiseen työttömyysturvana, eli esimerkiksi liittoon kuulumattomille tai ihmisille, jotka eivät koskaan olleetkaan töissä. Kun työmarkkinatuki lanseerattiin, sen ehtona oli työharjoitteluun meneminen. Tällöin harjoittelusta ei saanut ylläpitokorvauksia, eikä harjoitteluun osallistuminen myöskään kerryttänyt työssäoloehdosta. Kulukorvaus otettiin lainsäädäntöön mukaan vasta vuonna 1996 ja tällöin sen suuruus oli noin 6 euroa. Myös työharjoittelun enimmäiskesto nostettiin vuodesta 18 kuukauteen. (Outinen 2012, 629–630.)

Vuonna 1997 työmarkkinatuen saajien osuutta nostettiin, koska työssäoloehdon pituutta nostettiin kuudesta kuukaudesta kymmeneen. Tämä siirsi entistä useamman työttömän työmarkkinatuen saajaksi työssäoloehdon täyttämättömyyden vuoksi. Myös työharjoitteluiden määrä kasvoi. Tällöin myöskään työkokeilussa olleet työttömät eivät päässeet palkkatukityön jälkeen enää ansiosidonnaiselle, koska palkkatukityön kesto oli yleensä kuusi kuukautta ja työssäoloehdon määrää nostettiin kymmeneen kuukauteen. Myös työnhakemisen tarkkailua ja veloittavuutta lisättiin. Vuonna 1996 myös toimeentulotukeen otettiin mahdollisuus viranomaisten alentaa etuuden määrää 20% jos etuuden saaja on kieltäytynyt työstä. Vuodesta 1998 eteenpäin etuutta voitiin alentaa jo

40% mutta alentamisen syyksi otettiin myös s hakijan haluttomuus osallistua aktiivitoimenpiteisiin. Sosiaaliturvan velvoittavuutta oli siis lisätty. (Em.)

1990-luvun aktivointipolitiikan tavoitteena voidaankin nähdä olleen työvoiman tarjontapuolen lisääminen, vaikka työvoiman kysyntä oli tällöin melko heikkoa. Tänä aikana osa-aikainen työskentely työttömyysturvalla tehtiin mahdolliseksi. Tämän muutoksen suurin vaikutus oli se, että työsuhteiden kesto laski etenkin pienipalkkaisilla palvelualoilla. Aktivointipolitiikan seurauksena julkisen- ja yksityisen sektorin työnantajat saivat pääsyn edulliseen työvoimaan, eivätkä näin ollen olleet niin halukkaita palkkaamaan kokoaikaista henkilöstöä. Kokoaikaisten työsuhteiden määrä siis väheni. Taustalla voidaan nähdä olevan myös pyrkimys saada työttömät henkilöt aktivoitumaan ottamaan osaa kursseille, koulutukseen ja tekemään paljon osa-aikaista työtä määräaikaissa työsuhteissa. (Em.)

Outisen mukaan aktivointipolitiikan logiikan takana pystytäänkin näkemään ajatus siitä, että työttömissä itsessään on joku perustavanlaatuinen vika, mikäli myös talouskasvun aikana esiintyy työttömyyttä. Tämä johtaa tarpeeseen kannustaa työttömiä kepillä ja porkkanalla eri toimenpiteisiin. Tässä kaikessa oli myös taustana uusliberaalin politiikan tai politiikkamallien rantautuminen Suomeen 1990-luvulla. Uusliberaalin aktiivipolitiikan mallin mukaan, mataliin riskiryhmiin kuuluvat kansalaiset pystyvät huolehtimaan itse omasta toimeentulostaan ja pärjäämisestään, mutta korkean riskin ryhmiin kuuluvat työttömät eivät tähän pystyisi. Tämän vuoksi he tarvitsevat kannustimia ja pakotteita, jotta he huolehtisivat toimeentulostaan. Tässä nähdään siirtymä solidaarisuuteen perustuvasta sosiaaliturvasta kohti yksilön vastuuta korostavaa sosiaaliturvaa (Burchell 1996: 29; Rose, 1996: 53–55, 58). Edellä mainitun vuoksi aktivointitoimenpiteet olivatkin tarkoitettuja kohdennetuille ryhmille ja nämä politiikkamuodot aiheuttivat valvonnan lisäämistä. Aktivointitoimenpiteet voidaan tämän vuoksi mieltää sosiaaliturvan tasoon, aikarajoihin, kattavuuteen ja tarveharkintaan liittyvinä vaatimuksina. Työmarkkinoiden joustavuuteen pyrkiminen ja joustavuuden implementoiminen työmarkkinoille aiheutti työläisköyhyyden kasvamisen Suomessa 1,9 prosentista 4 prosenttiin aikavälillä 1990–2005. (Outinen 2012, 632.)

4.4 Aktiivimalli

Aktiivimallia koskeva lainsäädäntö astui voimaan 1.1.2018. Lakimuutoksen keskeinen sisältö koski työttömyyspäivärahan seurantaan ja sen suuruuden mahdollista alentamista sekä omavastuuajaa. Aktiivimallin myötä työttömän työnhakijan aktiivisuutta seurataan työttömyyspäivärahan 65 päivän maksujaksoissa. Työttömyyspäivärahaa maksetaan viideltä arkipäivältä jokaiselta viikolta, jolloin työttömän katsotaan täyttävän työttömyysturvan ehdot, eli jolloin henkilö on työtön työnhakija ja oikeutettu työttömyysetuuteen. Lakimuutoksen myötä työttömän työnhakijan tulee osoittaa aktiivisuutensa työmarkkinoilla 65 päivän seurantajaksoissa. Jos työtön on tehnyt työtä vähintään yhtä työssäoloehto kerryttävän kalenteriviikon verran, eli vähintään 18 viikkotyötuntia, tai osallistunut työllistymistä edistävään palveluun, koulutukseen tai toimintaan pysyy työttömyysetuuden suuruus muuttumattomana. Jos työtön epäonnistuu täyttämään aktiivisuusehdon määrättyllä tavalla, hänen työttömyysetuutensa määrää alennetaan seuraavan 65 päivän tarkastelujakson osalta 4,65 prosentilla. (HE 59/2018.)

Sipilän hallitus muutti työttömyysturvan omavastuuajaa lakiesityksellä 1081/2016 9.12.2016 siten, että aikaisemmin työttömyysturvaan liittynyt viiden päivän omavastuuajaa nostettiin seitsemään omavastuupäivään. Omavastuuajaa kuluu vain kalenteriviikon arkipäiviltä, poikkeuksena arkipyhät, jotka myös kuluttavat omavastuupäiviä. 1.1.2018 säädetyllä muutoksella työttömyysturvan omavastuupäivien määrä alennettiin seitsemästä arkipäivästä entiseen viiteen arkipäivään. (Laki työttömyysturvasta 1818/2016.)

Lakiesityksen perusteluista voidaan nähdä se mihin aktiivimallilla on pyritty ja mitkä sen vaikutukset on arvioitu olevan. Lain perustelutekstissä kerrotaan, että aktiivimallin oli tarkoitus olla kustannusneutraali tapa lisätä työllisyyttä ainakin 8000 henkilöllä. Tavoitteena on ollut lisätä työllisyyttä kannustamalla työttömiä työnhakijoita omatomaisuuteen ja aktiivisuuteen koko työttömyytensä ajan. Tähän pyritään tekemällä työn vastaanottamisesta kannustavampaa lisäämällä palkkatyön kannustinvaikutuksia. Perusteluissa kerrotaan, että omavastuupäiviä siirretään työttömyysjaksolle työttömyysjakson alusta. Omavastuupäivät konkretisoituvat työttömälle vain siinä tapauksessa, jos hän ei ole onnistunut toteuttamaan lainsäädännössä vaadittua aktiivisuusehtoa. Lain perusteluissa mainitaan myös se, että lainsäädännöllä pyritään estämään kaksoisrangaistuksen käyttö, eli karenssillisen jakson jälkeen työttömän

seuraava maksettava työttömyyskorvausjakso ei voi alkaa alennetulla työttömyysturvalla. Lakitekstissä perustellaan tätä uudistusta etenkin omavastuupäivien siirtämisellä. (HE 124/2017 vp.)

Lakiuudistuksen keskeisiä vaikutuksia toivottiin olevan työn vastaanottamisen kannustavuuden lisääminen. Mallin on tarkoitus kannustaa työttömiä lyhyidenkin työsuhteiden vastaanottamiseen, missä uusi lainsäädäntö on osittain onnistunutkin. (HE 124/2017 vp.) Toisaalta aktiivimalli on myös leikannut etuutta yli puolelta työttömyysturvan saajista, jolloin aktiivimallista voisi olla myös perusteltua puhua leikkurina. (Kyyrä ym. 2019.) Perustelutekstissä toivotaan mallin lisäävän pysyvien työsuhteiden syntymistä ja ehkäisevän pitkäaikaistytömyyttä. Jo vaikutuksia arvioidessa on todettu, että lakiuudistus tulee aiheuttamaan alueellista eriarvoisuutta. Koko maassa ei ole yhtäläisesti mahdollisuutta saada osa-aikaisia työsuhteita. Perusteluissa todetaan myös TE-toimistojen kurssi- ja koulutustarjonnan olevan erilaista maan eri osissa. Myöskään palkkatuetuun työhön ei ole kaikilla alueilla yhtäläistä mahdollisuutta. Perustelutekstissä todetaan myös, että työttömän ammatti ja koulutustausta vaikuttavat työllistymiseen ja osa-aikaisten työsuhteiden saamiseen. Perustelutekstissä myönnetään siis myös ammatillisen eriarvoisuuden olevan esteenä aktiivisuusehdon täyttämiseksi. Vaikka mallissa ei aseteta mitään rajoitteita sen suhteen, millä alalla aktiivisuusehto täytetään, voidaan pitää epätodennäköisenä esimerkiksi rakennusalan henkilön työllistymistä lähihoitajan ammattipätevyyttä vaativaan työhön. Perustelutekstissä ammatillinen liikkuvuus ja osaamisen kehittäminen nähdään positiivisena seikkana, kuten aktiivisen työvoimapolitiikkaan kuuluu. Perusteluissa puhutaan myös työllistymistä edistävästä palveluista, joista nostetaan esiin erityisesti työnhakuvalmennus ja kuntouttava työtoiminta. (HE 124/2017 vp.)

Lakipaketin taloudellisista vaikutuksista perustelutekstissä nostetaan esille julkisen talouden tilan parantaminen. Malli parantaa talouden tilaa silloin, kun se onnistuu tavoitteessaan, mutta myös silloin kuin aktivointia ei tapahdu. Toimiessaan malli onnistuu työllistämään ihmisiä ja näin ollen tuottaa valtiolle verotuloja ja vähentää työttömyysturvan tarvetta. Epäonnistuessaan malli leikkaa työttömyysturvan tasoa, jolloin syntyy säästöjä työttömyysturvan kustannuksista. Esimerkiksi ansiosidonnaisen työttömyysturvaan arvioidaan tulevan 70 miljoonan euron säästöt, jos malli ei vaikuta työttömien käyttäytymiseen millään tavalla. Tällöin työmarkkinatukeen kohdistuisi noin 33 miljoonan euron säästöt ja peruspäivärahaan 5 miljoonan euron säästöt.

Työmarkkinatuen menoista 8 miljoonaa säästöistä kohdistuisi kunnille ja 25 miljoonaa valtiolle. Asumistukimenoihin arvioidaan kohdistuvan 4 miljoonan euron säästöt ja toimeentulotukeen noin 10 miljoonan euron säästöt. Perusteluissa pidetään myös epätodennäköisenä sitä, ettei yksikään työtön työnhakija työllistyisi tai täyttäisi aktiivisuusvelvoitetta työnmuodossa. (HE 124/2017 vp.)

Viranomaisvaikutusten ajatellaan kohdistuvan lähinnä Kansaneläkelaitokseen ja työttömyyskassoihin. Mallin on arvioitu lisäävän näiden viranomaisten työmäärää, vaikka malli onkin pyritty rakentamaan perustelutekstin mukaan niin, että sen viranomaisten työtaakkaa lisäävät vaikutukset olisivat mahdollisimman vähäiset. (HE 124/2017 vp.)

Lain valmistelussa on kuultu keskeisiä työmarkkinajärjestöjä ja Suomen Yrittäjiä. Kuitenkaan SAK ei ole osallistunut lakipaketin valmistelemiseen. Lausunnot esitysluonnoksesta pyydettiin Kansaneläkelaitokselta, Työttömyyskassojen Yhteisjärjestö ry:ltä, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:ltä, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK:lta, korkeakoulutettujen Akavalta ja Elinkeinoelämän keskusliitto EK:lta, Kunnalliselta työmarkkinalaitokselta, Suomen Yrittäjät ry:ltä, Kuntaliitolta, Kansalaisareenalta, työ- ja elinkeinoministeriöltä, Työttömien valtakunnallinen yhteistoimintajärjestö TVY:ltä ja valtiovarainministeriöltä. Em. tahojen lisäksi lausunto saatiin Uudenmaan ELY-keskukselta, Teollisuusliitto ry:ltä, Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry:ltä, Nuorten ystävät ry:ltä, Invalidiliitolta, Näkövammaisten liitto ry:ltä, Soste Suomen sosiaali- ja terveys ry:ltä ja Allianssilta. Edellä mainitut toimijat arvioivat lakipaketin päätavoitetta, eli aktiivisuuden lisäämistä pääsääntöisesti kannatettavana asiana. Keinoista aktiivisuuden osoittamiseen olivat lausunnonantajat kuitenkin eri mieltä hallituksen kanssa. Kansalaisjärjestöt olivat kritisoineet erilaisten työttömien mahdollisuuksia osoittaa aktiivisuuttaan. Aktiivimallia koskevassa lainsäädännössä ei ole otettu huomioon riittävästi osatyökykyisten mahdollisuuksia eikä esimerkiksi pitkäaikaistyöttömiä tai jo työmarkkinoilta syrjäytyneitä. Luonnosta kommentoineet kansalaisjärjestöt olivat sitä mieltä, ettei avoimien työpaikkojen riittävyys ole siis ainoa este aktiivisuuden osoittamiseen vaan erilaisten työttömien yksilölliset tarpeet. (HE 124/2017 vp)

5 TUTKIMUSASETELMA

5.1 Tutkimuskysymykset

Tässä työssä etsin vastausta kysymykseen ”millaista työttömän subjektia hallituksen kansanedustajat rakentavat aktiivimallista käydyssä keskustelussa”. Olen määritellyt myös varsinaista tutkimuskysymystäni tukemaan ylimääräisen kysymyksen ”millaisia vastuita, velvollisuuksia, sekä oikeuksia työttömään liitetään tässä keskustelussa”.

Tutkimuskysymykseni ovat saaneet muotonsa monivaiheisen prosessin seurauksena. Jotta politiikasta ja sen suuntaviivoista voidaan saada viitteitä, on mielestäni tärkeää tutkia myös sitä, mitä valtaa käyttävät ajattelevat politiikkansa kohteista. Tutkimus valtaa käyttävien kansanedustajien puhetavoista kertoo sen, mitä ja millä tavoin he ajattelevat ihmisryhmistä, joiden elämää he laeilla muuttavat. Koska sosiaalinen konstruktionismi teoriaperinteenä ja siihen pohjautuva diskurssianalyysi olettaa, että todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja näin ollen sanat ja puhetaan rakentavat todellisuutta, on valtaa käyttävien puhetapojen tutkiminen olennaista politiikanteon läpinäkyvyyden lisäämiseksi. Valitsemani tutkimuskysymykset ovat relevantteja myös lainsäätämisen toiminnan logiikan kannalta. Selvittämällä sosiaaliseen konstruktionismiin nojaten lainsäädännön kohteena olevan subjektin muodostumista, voidaan saada käsitys siitä, millä perusteilla lakia on muutettu ja millä tavoin sen muuttamista perustellaan.

5.2 Aineiston esittely

Aineistokseni valikoitui eduskunnassa 11.12.2017 käyty keskustelu hallituksen esityksestä työttömyysturvalainsäädännön muuttamiseksi eli niin sanotusta aktiivimallista. Aineisto on hankittu eduskunnan verkkosivuilta kaikille avoimesti löytyvästä täysistunnon litteraatista. Aineistoni on 99 sivua pitkä ja siinä on yhteensä 64 hallituksen edustajien puheenvuoroa. Aineistoni mahdollisti kokonsa puolesta monipuolisen analyysiprosessin ja antoi kattavan kokonaiskäsityksen tutkittavasta aiheesta. Lakiesityksen tarkoituksena on alentaa työttömyysturvan tasoa 65 maksupäivältä 4,65 prosentilla, jos työtön työnhakija ei ole onnistunut tekemään töitä vähintään 18 tuntia tarkastelujakson aikana, tai olemaan jossain työttömyyttä edistävässä

toimenpiteessä edellisten 65 työttömyyspäivän aikana. Lisäksi esityksessä halutaan alentaa työttömyysturvan omavastuu-aikaa seitsemästä päivästä viiteen päivään.

5.3 Kriittinen diskurssianalyysi hallinnan käsitteellisenä viitekehyksenä ja metodina

Tässä tutkielmassa käytän aineiston analyysimetodina diskurssianalyysiä. Lähestyn analyysimetodini teoriaa Jokisen, Juhilan ja Suonisen Diskurssianalyysi- teoksessa esitetyllä tavalla. Tämän lisäksi täydennän metodin teoriaa Faircloughn teoriolla ja kriittisestä diskurssianalyysistä. Analyysissani tarvitsen sekä diskurssianalyysin perustietämystä, että faircloughmaista kriittistä otetta, jotta voin peilata hallituspuolueiden kansanedustajien sanomisia suhteessa käsitykseen työttömistä tai työttömyydestä.

Metodina diskurssianalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä. Sitä ei kuitenkaan ole järkevää tai mielekästä pitää selkeärajausena, tai tarkkaan määriteltynä tutkimusmenetelmänä, koska sen teoreettinen viitekehys on melko väljä (Jokinen ym. 2016, 25). Metodologisesti diskurssianalyysi nojautuu käsitykseen todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta (Jokinen ym. 2016, 18). Kielenkäyttöä voidaan pitää jokaisen subjektin todellisuuden ilmaisuna, jolloin tutkimalla puhuttua tai kirjoitettua kieltä diskurssianalyysin avulla, voidaan päästä käsiksi todellisuudesta tai ainakin siitä, millaisena kielenkäyttäjät todellisuutta pitää. Näkemystä todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta edustavat tunnetusti myös Peter Berger ja Thomas Luckmann (Berger & Luckmann 1994) Ylipäätään sosiaalisen konstruktionismin kontekstissa voidaan ajatella, että, jos allekirjoitamme tämän teoriaperinteen, hyväksymme myös sen asetelman, että meidän tulee suhtautua kriittisesti ”tietämäämme” tietoa kohtaan. Sosiaalinen konstruktionismi olettaa myös, että todellisuutta, tai käsitystämme todellisuudesta, rakennetaan kielen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen avulla. (Burr, 2015, 1–5.) Siksi näitä kielellisiä tapoja rakentaa käsitystämme tulee myös kyseenalaistaa.

Jokinen, Juhila ja Suoninen lähestyvät diskurssin käsitettä melko monialaisesti ja käsite on muokattavissa hyvin monenlaisiin käyttökohtaisiin. Jokisen, Juhilan ja Suonisen määritelmän mukaan diskurssi on puhuttua tai kirjoitettua puhetta. Heidän mukaansa diskurssit ovat aina sidoksissa niihin sosiaalisiin konteksteihin, joissa ne ilmenevät, minkä vuoksi ne sisältävät aina enemmän merkityksiä ja informaatiota kuin pelkän

puheen asiasisällön. Oleellista metodin käytössä onkin tutkia myös niitä tapoja, joilla puhetta tuotetaan jostain tietystä aihepiiristä. Analyysissä on siis sanotun lisäksi olennaista myös se, miten sanotaan ja myös se, mitä jätetään sanomatta. Toisin sanoen olennaista onasiasisällön lisäksi myös se, miten asia representoidaan. Jokinen, Juhila ja Suoninen käyttävät teoksessaan diskurssista myös rinnakkaisia käsitteitä. Näitä ovat muun muassa merkityssysteemi, tulkintarepertuaari ja selonteko. Vaikka itse diskurssillekin on monia rinnakkaisia käsitteitä, tarkoitetaan niillä pienistä vivahdeeroista huolimatta samaa asiaa. Tämä on mielestäni hyvä osoitus metodin ja diskurssin käsitteen moninaisuudesta ja mukautuvuudesta. Jokisen, Juhilan ja Suonisen mielestä diskurssin käsite sopii kuitenkin erityisen hyvin tutkimukseen, jonka painopiste on historiallisten asioiden, valtasuhteiden, institutionaalisten tai sosiaalisten käytäntöjen tarkastelussa. (Jokinen ym. 2016, 34.) Tämän vuoksi katsonkin, että analyysimenetelmä on oman tutkimukseni kannalta perusteltu valinta, koska tutkin ylimmän valtaa käyttävän instituution, eduskunnan, piirissä käytyä keskustelua ja näin ollen myös kansanedustajien valtasuhdetta suhteessa työttömiin henkilöihin. Analyysini kannalta on myös hyvin olennaista tiedostaa ja tuoda esille niitä valtasuhteita, jotka ilmenevät lainsäätäjien ja lainsäädännön kohteena olevien ihmisten välillä.

Jokisen, Juhilan ja Suonisen mukaan diskurssianalyysi rakentuu viidestä teoreettisesta lähtöoletuksesta. 1. kielenkäyttö on luonteeltaan sosiaalista todellisuutta rakentavaa. 2. on olemassa useita rinnakkaisia ja toistensa kanssa kilpailevia diskursseja, tai merkityssysteemejä. 3. merkityksellinen toiminta on kontekstisidonnaista. 4. toimijat kiinnittyvät eri diskursseihin. 5. oletus siitä, että kielenkäyttö tuottaa joitakin seurauksia. (Jokinen ym. 2016. 26.) Diskurssianalyysin tarkoituksena ja pyrkimyksenä on rakentaa kuvaus siitä, miten yksinkertaiset tai yksinkertaistetut käsitteet ja sanat muokkaavat ja luovat todellisuutta (em. 28). Erityisenä kiinnostuksen kohteena on siis se, miten eri asioita tuotetaan kielellisesti ja mitä merkityksiä puhujat asioille antavat puheenvuoroissaan (em. 29). Diskurssianalyysi pyrkii tuottamaan todellisuudesta tämänkaltaista tietoa, koska merkitykset ja puhutavat vakiintuvat sosiaalisen prosessin myötä yleiseen kielenkäyttöön, minkä vuoksi seurauksena vakiintuneita diskursseja on vaikea tunnistaa kielenkäytön tavoiksi (kuulijana tai puhujana). Siksi diskurssianalyysi metodina mahdollistaakin esimerkiksi erilaisien sukupuolittuneiden käytäntöjen ja valtahierarkioiden julkittuomisen. Vaikka oma aineistoni onkin tekstimäärältään laaja, voidaan diskurssianalyysiä käyttää myös pienempien aineistojen analysointiin ja saada

relevantteja tuloksia (Eerola & Suoranta 1998, 143). Diskurssianalyysi on metodisen luonteensa vuoksi tutkimusmetodina relevantti ja hedelmällinen tapa lähestyä omaa tutkimusongelmaani, joka on luonteeltaan poliittinen ja valtahierarkioita läpinäkyväksi tuova.

Tutkimukseni analyysimetodi nojaa diskurssianalyysin kriittiseen muotoon. Kriittiseen diskurssianalyysiin pätee sama teoreettinen viitekehys kuin esimerkiksi analyyttiseen diskurssianalyysiin. Pohjaan tässä tutkielmassa käyttämäni analyysitavan Norman Faircloughn tavalle ja teorialle käyttää kriittistä diskurssianalyysiä. Valinta on perusteltu, koska kyseistä analyysitapaa tai perinnettä on käytetty monissa uusliberalistista politiikkaa tai leikkauspolitiikkaa kritisoivissa tutkimuksissa. Menetelmä on myös erinomainen valtahierarkioiden analysoimiseen. Työttömän subjektiviteetin muodostaminen kansanedustajien keskustelun perusteella on valtahierarkioihin liittyvää analyysiä, joten valintani on tässäkin mielessä perusteltu.

Fairclough lähestyy kriittistä diskurssianalyysiä toteamalla, että se on suhteellista, dialektista ja monitieteellistä. Suhteelliseksi hän luonnehtii metodia siksi, ettei tämä diskurssianalyysin muoto keskity pelkästään yksilöihin, vaan myös sosiaalisiin suhteisiin. Sosiaaliset suhteet ovat myös monimutkaisia ja kerrostuneita ja ne sisältävät itsessään valtasuhteita. (Fairclough 2010, 3.) Hänen käsityksensä metodista onkin siis hyvin samanlainen kuin esimerkiksi Jokisella, Juhilalla ja Suonisella. Faircloughn mukaan metodin dialektisyys tulee ilmi esimerkiksi tutkimalla valtaa. Valta itsessään voi olla diskurssi, mutta myös diskurssi vallasta on valtaa ja sen käyttöä. Näin ollen kumpaakaan ei voi sulkea pois tarkastelun piiristä. Valtasuhteita yksinkertaistetaan hyvin usein diskursseissa ja niiden avulla. Voitaisiin siis ajatella, että diskurssit ovat kuvauksia kirjoittajansa tai puhujansa todellisuudesta ja siitä, miten se on rakentunut. Metodin monitieteellisyys on Faircloughn mukaan välttämättömyys, koska siinä on piirteitä monista eri tieteenaloista kuten kielitieteistä ja sosiaalitieteistä. (Em. 4.)

Fairclough itse kuvailee metodia realistiseksi lähestymistavaksi tai kriittiseksi teoriaksi. Hänen mukaansa on olemassa myös todellinen fyysinen maailma, joka ei ole rakentunut sosiaalisesti. Ihmisten käsitys tästä kuitenkin on. On siis olemassa todellinen maailma, joka ei ole riippuvainen sosiaalisesta kanssakäymisestä, mutta ihmisten käsitykset maailmasta, toisistaan ja sosiaalisesta todellisuudesta, ovat sosiaalisesti konstruoituja. Maailma rakentuu diskursseissa monin eri tavoin, mutta yksilöiden tekemät tulkinnat ovat

riippuvaisia sosiaalisista todellisuuksista, joihin vaikuttavat valtasuhteet, mutta myös se, mitä osaa todellisuudesta ollaan kyseisellä hetkellä konstruoimassa. Fairclough kutsuukin kriittistä diskurssianalyysiä metodologiaksi eikä metodiksi sinänsä. Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että itse analyysiprosessi on väistämättä teoriaohjaava, eli pohjautuu aina johonkin taustateoriaan tai oletukseen, jonka mukaan tulkintaa aineistosta tehdään. (Em. 5.)

Diskurssit ovat myös interdiskursiivisia, eli liittyvät joihinkin muihin diskursseihin. Niitä ei voi siis tulkita tai ottaa pois kontekstistaan. Kriittisyys analyysimetodologiassa liittyy metodin myös normatiivisten teorioiden joukkoon. Koska kriittinen diskurssianalyysi vaatii sen käyttäjältä aina jonkun taustaoletuksen, johon hän analysoitavaa aineistoa peilaa, tekee se kriittisestä diskurssianalyysistä metodina myös normatiivista. Olennaista onkin siis metodin käyttäjänä määritellä tarkasti se, mitä käsitystä aikoo itse käyttää analyysinsä tukena ja mitä vasten peilaa aineistossa esiintyviä ”virheitä” tai patologioita. Tämä normisto toimii tulkitsijan apuna nostamaan esille niitä ”väärinä” käytäntöjä, joita yhteiskunnassa on valloillaan. Keskiössä analyysiprosessissa on valtasuhteiden ja epätasa-arvoa lisäävien käytäntöjen tunnistaminen ja esille nostaminen. Tavoitteena analyysin tekijällä on tulkintojen ja selitysten luominen niistä sosiaalisen elämän alueista, jotka identifioivat sosiaalisia epäkohtia ja tuottaa tietoutta siitä, miten näitä havaittuja epäkohtia voitaisiin korjata. (Em. 7–12.)

Kriittinen diskurssianalyysi on osa monitieteellistä analyysiprosessia, jossa luodaan kuvaa myös diskurssin suhteesta muuhun sosiaaliseen todellisuuteen. Se ei kuitenkaan ole mikään yleiskommenttaari diskurssista, vaan sen tulee olla systemaattinen analyysiprosessi. Kuten aiemmin toin esille, ei kyseessä oleva metodi voi myöskään olla pelkästään kuvailevaa, vaan sen tulee olla normatiivinen.

Jokinen Juhila ja Suoninen esittävät, että kriittisessä Diskurssianalyysissä on oletus joidenkin valtasuhteiden tai alistussuhteiden olemassaolosta diskurssien sisällä. Näin ollen tutkimuksen keskiössä onkin niiden kielellisten käytäntöjen tarkastelu, joilla näitä alistussuhteita ylläpidetään ja oikeutetaan. Jokisen Juhilan ja Suonisen mukaan kriittisessä diskurssianalyysissä diskurssianalyysi on metodi, mutta sitä käytetään tällöin joidenkin poliittisten päämäärien ajamiseen. Tätä ei esimerkiksi Fairclough tuo aktiivisesti esille. Keskeisinä käsitteinä kriittisen diskurssianalyysin kannalta voidaankin pitää ideologiaa, ideologista käytäntöä, valtaa, valtasuhdetta, vallan harjoittamista,

hegemonista diskurssia ja vaiennettua ääntä. Diskursseja tulkitessaan tutkijan tulee kiinnittää huomiota siihen, mitä diskurssissa tehdään tai sanotaan ja siihen, millaisiin subjektipositioihin ihmiset tulevat diskurssissa asemoiduksi tai mihin he voivat asemoitua. (Jokinen ym. 2016, 85–86.)

Diskurssin hegemonisuuden astetta voidaan päätellä esimerkiksi siitä, ilmaistaanko joku asia luonnollisena, mistä hyvä esimerkki on vaikkapa joidenkin esittämä käsitys siitä, että naisen paikka on kotona hoitamassa lapsia. Diskurssin hegemonisuusastetta voidaan päätellä myös siitä, kuinka usein kyseinen diskurssi tai sen osat toistuvat aineistossa. Mitä useammin toistoa on, sitä hegemonisemmasta diskurssista on kyse. Myös se, kuinka vaihtoehdottomana diskurssi näyttäytyy, kertoo diskurssin hegemonisuuden asteesta. Tämänkaltaisia alistussuhteita on hyödyllistä analysoida, nostaa esille ja kritisoida analyysiprosessin edetessä. Jos diskursseista tutkitaan valtaa, eri diskurssien välisiä valtasuhteita on myös hyödyllistä tutkia. Prosessina tarkoitus on löytää ensin hegemonisimmat diskurssit, koska hegemoniset diskurssit vievät muilta heikommilta diskursseilta tilaa. Hegemonisia diskursseja ei kuitenkaan välttämättä ole löydettävissä aineistosta eksplisiittisesti, koska ne voivat olla niin itsestään selviä asioita, etteivät keskustelija tai keskustelijat edes tule ajatelleeksi niiden mainitsemista. Ne voivat olla siis vain taustaoletuksena aineistossa. Tällöin aineistossa voi olla kuitenkin hegemonisimpia diskursseja tukevia ”apudiskursseja”, jotka auttavat hegemonisen diskurssin päättelyssä. (Em. 88–89.)

Esimerkiksi oman tutkimukseni kannalta on perusteltua tutkia vain hallituspuolueiden lausuntoja aktiivimallista, koska heidän voidaan ajatella olevan enemmän vastuussa lain säätämisprosessista, kuin opposition kansanedustajien. Hallituspuolueiden kansanedustajilla voidaan myös katsoa olevan enemmän valtaa. (Em. 180.) Jokisen, Juhilan ja Suonisen mukaan kriittinen tai analyttinen orientaatio diskurssianalyyseissä eivät sulje toisiaan pois, vaan analyysiprosessin edetessä voi päätyä tulkitsemaan aineistoa erilaisilla orientaatioilla (Em. 302). Tutkimukseni edustaa ontologista konstruktionismia, koska analyysini pohjana on Faircloughn tapa käyttää metodia (Em. 371–374).

6 ANALYYSI

6.1 Diskurssianalyysi prosessina

Diskurssianalyysi on miltei aina työläs analyysimetodi, koska se vaatii aineiston hyvää tuntemista ja useita lukukertoja. Koska aineistossa esiinnousseet asiat vaativat eriasteista tulkintaa diskurssien muodostumiseksi, saa analyysiprosessiin kulumaan aikaa. Oma analyysiprosessini noudatti tätä hyvin yleistä kaavaa. Luin aineistoni muutamia kertoja eri tarkkuusasteilla läpi, jotta tulisin tutuiksi aineistoni kanssa. Tämän jälkeen aloin peilaamaan aineistoani tarkemmin suhteessa tutkimuskysymyksiini, jolloin oli mahdollista nähdä mitkä osat aineistostani olivat tutkimuskysymyksieni kannalta olennaisia ja mitkä eivät. Diskursseja muotoileviksi ja rakentaviksi osiksi analyysissäni tulivat vain ne hallituspuolueiden kansanedustajien puheenvuorot, jotka liittyivät työttömyyteen tai työttömiin, sekä sellaiset puheenvuorot, joiden perusteella oli mahdollista tehdä tulkintoja kansanedustajan asenteesta työttömiin tai käsityksiin työttömistä tai heidän elämästään. Tämän jälkeen työttömiä tai työttömyyttä koskevat puheenvuorot vaativat vielä useamman lukukerran, jotta minun oli mahdollista muodostaa yleiskuva siitä, minkälaisia asioita työttömiin ja työttömyyteen liitetään keskustelussa. Tämän jälkeen näitä puheenvuoroja oli mahdollista purkaa muistiinpanoiksi, joiden avulla diskursseja pystyi muotoilemaan. Prosessillisesti diskurssianalyysi ainakin itseni käyttämänä etenee hyvin samantapaisesti kuin sisällönanalyysi, johon liittyy tekstin tai tässä tapauksessa puheenvuorojen tematisointi ja tematisoinnin pohjalta tapahtuva aineiston lähiluku.

Analyysini ja työni kannalta oli hieman ongelmallista se, että vaikka aineistoni oli 99 sivua pitkä, siinä oli puheenvuoroja vain 21 eri hallituspuolueiden kansanedustajalta, eivätkä kaikki heidän esittämänsä puheenvuorot liittyneet analyysini kannalta olennaisiin asioihin. Onnistuin kuitenkin luomaan käsityksen tutkimuskysymyksieni kannalta olennaisista seikoista tämän aineiston perusteella, vaikkakaan aineistokatkelmat eivät ole ehkä puhujien vähyden vuoksi kovin kattavan oloisia.

Analyysini perusteella työttömien subjektia koskien muodostui yhteensä neljä eri diskurssia, joista kolme olivat negatiivissävytteisiä tai negatiivissävytteiseksi tulkittavia ja yksi positiivissävytteinen tai siksi tulkittava. Valitsemistani aineistokatkelmistani olen

poistanut muiden kuin puhuvan kansanedustajan välihuudot tai litteraattiin merkityt puhemiehen nuijan kopautukset.

6.2 Kelvoton työtön

Kelvottoman työttömän diskurssi oli aineistossa kaikkein laajin ja selkein. Diskurssissa oli monia eri osia. Yhdistin osaksi diskurssia kaikki suorat henkilöön liittyvät negatiiviset ominaisuudet, joita aineistossa oli useita. Aineistossa työtön oli muun muassa laiska, epäsosiaalinen, kotona makaava, tyhmä, passiivinen, tukea tarvitseva ja epäkelpo yhteiskunnalle. Kuva työttömistä passiivisena ryhmänä piirtyi selkeästi lukiessani aineistoa. Hallituksen edustajat puhuivat passiivisesta kotiin maksetusta tuesta ja tarpeesta aktivoida työttömiä. Hallituksen edustajat puhuivat myös joistakin tuntemistaan työttömistä aktiivisina. Aktiivisuus tai myös kunnollisuus koski lähinnä vain joidenkin edustajien lähipiiristä tuttuja työttömiä, mutta ei niin sanottua ”tavallista” työtöntä. Tämä diskurssi kuvaa selkeimmin uusliberalistista hallintamentaliteettia ja siihen liittyvää dikotomiaa: jakoa kunnollisiin ja kelvottomiin kansalaisiin. Työttömät ovat siis niitä yhteiskuntakelvottomia kansalaisia, joihin on välttämätöntä kohdistaa aktivointitoimenpiteitä. Työttömien elämäntapa ei sovi uusliberalistiseen hallintamentaliteettiin, koska ”vapaus” olla tekemättä töitä ei kuulu niihin vapaana olemisen tapoihin, joista yksilö voi yhteiskunnassa valita.

Lea Mäkipää (sin): ”Mutta myös uskallan sanoa sen, että tänä päivänä työttömiä on erilaisia. On nuoria, työtä vieroksuvia ja sellaisia, jotka eivät koskaan sovellukaan työelämään.”

Edustaja Mäkipää on puhunut ennen katkelmaa siitä, että aktiivisia työttömiä ei saisi rangaista aktiivimalliin sisältyvällä työttömyysturvan leikkauksella. Tämän jälkeen hän luonnehtii työttömiä moninaiseksi joukoksi. Kuitenkin kaikki hänen luonnehdintaansa liittyvät adjektiivit ovat negatiivisia. Näillä adjektiiveilla Mäkipää maalaa työttömistä ryhmänä melko ankean kuvan. Mikäli lainsäätäjät pitää lainsäädännön kohteena olevaa ihmisryhmää kelvottomana tekee se lainsäädäntätyöstä ongelmallista, jos ei lainsäätäjän kannalta, niin ainakin lainsäädännön kohteen asemasta lainsäädäntätyön kannalta.

Työttömän subjekti muotoutuu Mäkipään puheenvuorossa poikkeavaksi olemisen tavaksi, johon on syytä kiinnittää huomiota ja jota on syytä pyrkiä ohjaamaan lainsäädännön keinoin.

Antti Kurvinen (kesk): ”Haluan sanoa ihan perusasioista ja ehkä tällaisesta, olisiko, aatteellisestakin virityksestä sen näkökulman, että kyllähän se, että työtön ihminen kohdataan ja häneen ollaan yhteydessä, häntä pyritään aktivoimaan työn pariin, koulutukseen, on todellista välittämistä. Ei välittämistä ole se, että annetaan ihmisen olla passiivisena kotona ja miettiä siellä, katsella neljää seinää — passivoiminen ja tuen sinne maksaminen ei ole ihmisestä välittämisestä, se on ihmisen hylkäämistä, sen haluan ottaa kyllä tässä esiin.”

Edustaja Kurvinen käyttää puhujalistan mukaisen puheenvuoronsa perustellakseen aktiivimallia ja sen hyödyllisyyttä työttömän ja yhteiskunnan kannalta. Tässä puheenvuoron osassa hän puhuu osittain työllisyshaastatteluista, joista hallitus sääti lain aikaisemmin hallituskauden aikana. Haastattelut kohdistetaan kaikkiin työttömiin ja niihin on osallistuttava kolmen kuukauden välein (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 4 § ja 5 §). Hän kertoo, että yhteiskunta osoittaa välittämisensä työttömästä olemalla häneen kontaktissa ja tulkintani mukaan, esimerkiksi aktiivimallin keinoin aktivoimaan työtöntä työnhakuun tai koulutukseen. Hän kuvaa aktiivimallia edeltävää työttömyysturvaa passivoivaksi. Tuki maksetaan hänen mukaansa neljän seinän sisään kotiin. Toisaalta hänen puheenvuoronsa voi ajatella myös nykyisen uusliberalistisen hallintamentaliteetin ilmentymäksi. Maininta passiivisesta järjestelmästä ja ihmisen hylkäämisestä kotiin on tulkintani mukaan suora viittaus aikaisempaan hyvinvoinnin hallintamentaliteettiin, joka syntyi hyvinvointivaltion aikana. Tästä ajattelusta tulisi siis päästä eroon ja muuttaa lainsäädäntöä ja vaatia työttömiltä aktiivisuutta. Tulkintani mukaan Kurvinen kuvaa työttömyysturvan saajia tässä puheenvuorossaan passiivisiksi kotona oleileviksi henkilöiksi. Mielestäni on perusteltua olettaa, että Kurvinen itse tai ainakin hänen puhetapansa työttömyysturvasta sekä työttömistä paljastaa puhetavassa olevan taustaoletuksen työttömistä laiskana ihmisryhmänä, joka makaa kotona passiivisena.

Eero Suutari (kok): ”Elikkä ensimmäisessä jaksossa voi olla laiskana eikä ole menettänyt vielä yhtään mitään. Se kaksi ensimmäistä päivää korvaa niitä. — En minä tarkoita sitä, että niin tullaan tekemään, eikä kukaan niin teekään. Sen verran on omassakin lähipiirissä työttömiä, että eivät ihan lorvi, vaan hakeutuvat töihin.”

Edustaja Suutari kuvaa katkelmassa, sitä tilannetta, jossa ihminen on jäänyt työttömäksi, eikä suorita aktiivisuusveloitettaan ensimmäisen kolmen kuukauden tarkastelujakson aikana omasta tahdostaan, laiskotteluksi. Hän puhuu tässä aktiivimalliin sisältyvästä omavastuupäivien määrän leikkaamisesta kahdella päivällä, joka on määrällisesti suurin piirtein saman suuruinen kuin aktiivimallin aiheuttama leikkaus etuuteen. Hän esittää puheenvuorossaan, ettei tarkoittanut, että työttömät tulisivat laiskottelemaan ensimmäisen aktiivisuuden seurantajakson. Hän sanoo myös, ettei kukaan työttömyysturvalla tule laiskottelemaan. Mielestäni kuitenkin hänen sanansa on ristiriidassa sen kanssa, että hän kyseisellä puheenvuorolla perustelee aktiivimallia, jonka taustaoletuksena on käsitys liian anteliaasta työttömyysturvasta, jonka turvin työttömät voivat laiskotella kotona hakematta aktiivisesti töitä. Tulkitsin myös hänen esittämänsä puheenvuoron niin että katkelman alku kuvaa sen, miten hänen mielestään työttömät voivat ja tulevat toimimaan. Perustan väitteeni sille, että hän esittää lausuntonsa lainsäädännön muuttamiseen tähtäävässä keskustelutilanteessa kyseisen näkökulman työttömien mahdollisuuksista. Hän perustelee näkökantansa ei laiskoista työttömistä oman lähipiirinsä työttömillä, jotka ovat ”hyviä työttömiä”, jotka eivät lorvi, vaan hakeutuvat töihin.

Harri Jaskari (kok): Mutta meillähän on ollut ongelmana myöskin, että helposti, kun on pidempi, vähän aikaa ollaan ja sitten lähdetään etsimään.

Edustaja Jaskari kuvaa tässä aineistokatkelmassa sitä tilannetta, jossa henkilö on jäänyt juuri työttömäksi. Hän kuvaa sitä ongelmaksi, ettei ihminen heti työttömäksi jäätyään aloita uuden työpaikan etsintää. Puheenvuoroon liittyy huoli työmarkkinakelpoisuuden

tai työmarkkinarelevanssin nopeasta heikkenemisestä, minkä hallituspuolueiden edustajat nostivat esiin läpi keskustelun. Heidän mukaansa työllistyminen alkaa hankaloitua jo kolmen kuukauden työttömyyden jälkeen, minkä takia olisi tärkeätä työllistyä mahdollisimman pian. Jaskari luo katkelmassa kuvaa työttömyydestä jonkinlaisena lomana. Jaskarin tapa kuvata tilannetta, jossa ihminen jää työttömäksi, sisältää itsessään oletuksen tai asenteen siitä, että tämänkaltainen toiminta on moitittavaa. Hän näkee että aktiivimalli voisi poistaa tällaisen toiminnan ja saada ihmiset nopeammin työnhakuun. Jaskari ei huomioi lainkaan sitä, että työttömyys on monelle yllättävä tilanne ja järkyttävä kokemus. Jaskari ei tunnista tilannetta, jossa henkilö tarvitsee työttömyyden osuessa kohdalleen aikaa toipua järkytyksestä ennen kuin pystyy aloittamaan uuden työn hakemisen. Jaskarin puheenvuoro ei ota myöskään huomioon sitä mahdollisuutta, että nykyinen työelämä voisi olla hektisyytensä ja kiristyneiden tehokkuusvaatimuksiensa vuoksi sen kaltaista, että irtisanotut saattavat olla hengähdystauon tarpeessa työsuhteen päättyessä. Kaiken kaikkiaan tulkitseen Jaskarin puheenvuoron tarkoittavan sitä, että hänen mielestään työttömät ovat työttömyysjaksonsa alussa liian passiivisia lähtemään työnhakuun.

Antti Kurvinen (kesk): Ja olen kyllä edustaja Kärnän kanssa samaa mieltä siitä asiasta, että ei kai meillä voi olla sellainen tilanne, että ihmisellä on subjektiivinen oikeus valita, että ei tee yhtään mitään, ja sitten sitä pitää tukea. Suurin osa työttömistä haluaa työllistyä, sitä pitää auttaa.

Edustaja Kurvinen kuvaa aineistokatkelmassa työttömyyttä omana valintana. Hän puhuu ihmisten subjektiivisesta oikeudesta olla tekemättä mitään valtion tukemana. Erikoista hänen puheenvuorossaan on se, että hän päättää katkelmassa olevan lauseen toteamukseen siitä, että suurin osa työttömistä haluaa työllistyä. Kuitenkin katkelman alkuosa luo kuvan siitä, että lainsäädännön muutos on tärkeää, etteivät ihmiset voisi olla valtion tukemina tekemättä mitään. Mielestäni työttömyyden kuvaaminen omaksi valinnaksi on yhteydessä aiemmin käsittelemääni klassisen taloustieteen teoriaan, jonka mukaan työttömyys on loppujen lopuksi yksilön oma valinta ja riippuvainen lähinnä siitä, ettei työtön halua ottaa epämieluisaa työtä vastaan. Kurvisen puheenvuorosta käy ilmi, että joko yksinkertaisesti mahdollisuus toimia näin on hänen mielestään niin tuomittavaa,

että siihen tulee puuttua, tai hänen mukaansa työttömät henkilöt toimivat yleisesti näin ja lakimuutos on siksi tarpeellinen. Tulkintani mukaan katkelma sisältää itsessään kuitenkin oletuksen työttömien passiivisuudesta.

Mikko Kärnä (kesk): ”Ja näiden teidän puheenvuorojenne perusteella näyttää siltä, että te sen sijaan haluatte tukea tällaista passiivista syrjäytymistä.” ”Haluan vielä todeta tähän loppuun, että me emme missään tapauksessa halua rankaista emmekä rankaise sellaisia työttömiä, jotka ovat työttöminä vasten tahtoaan, vaan me haluamme patistella töihin ne, jotka eivät sitä työtä muuten vastaan ota.”

Tässä aineistokatkelmassa edustaja Kärnä syyttää oppositiota passiivisen syrjäytymisen tukemisesta ja korostaa ettei aktiivisia työttömiä haluta lainsäädännöllä rangaista, vaan tavoitteena on patistaa passiiviset ja laiskat työttömät töihin. Passiivisuus näyttäytyy keskustelussa ongelmallisena asiana ja aktiivimallia edeltävää työttömyysturvaa luonnehdittiinkin aineistossa passivoivaksi ja syrjäyttäväksi tai passiivimalliksi. Mielestäni nämä työttömyysturvamallin luonnehdinnat voidaan melko suoraan liittää myös työttömiin henkilöihin, kuten edustaja Kärnä puheenvuorossa. Hän syyttää oppositiota passiivisen syrjäytymisen tukemisesta. Tulkintani mukaan lause itsessään sisältää oletuksen siitä, että työttömät ovat ensinnäkin syrjäytymisuhan alla, syrjäytymässä tai syrjäytyneitä, sekä oletuksen siitä, että työttömät henkilöt ovat homogeeninen passiivisten yksilöiden ryhmä. Kärnä jaottelee puheenvuorossaan työttömät aktiivisiin ja passiivisiin eli hyviin ja huonoihin työttömiin. Puheenvuoroissa halki keskustelun onkin näkyvissä vahva moraalinen sävy ja moralisointi koskien työttömiä ja työttömyysturvaa.

6.3 Kontrolloituva työtön

Toisena diskurssina tunnistin aineistostani kontrollipuheen. Hallituspuolueen edustajien useassa puheenvuoroissa tuli ilmi se, että työttömien kontrollointi on täysin oikeutettua tai kontrollia olisi syytä lisätä, koska se ei ole niin iso asia työttömän kannalta. Tulkitsen aktivointia ja aktivointipolitiikkaa koskevan puheen myös osoitukseksi kontrollista tai sen tarpeesta, koska aktivointi voidaan nähdä työttömyysturvan osalta yhtenä kontrollin

muotona. Aktivointipolitiikkaan liittyy hyvin usein velvoitteita, joista työttömän tulee suoriutua. Työtöntä pakotetaan viranomaisen taholta toimimaan tietyllä tavalla, jotta hänen oikeutensa työttömyysturvaan säilyy. Toimenpiteet ja niihin osallistuminen eivät kuitenkaan ole aina vapaaehtoisia ja toiminta on näin ylhäältä alaspäin suuntautuvaa. Aktivointipolitiikka on myös yksi selkeimmistä osoituksista uusliberalistisen hallintamentaliteetin läsnäolosta ja sen toteuttamisesta. Aktivointipolitiikka voidaankin nähdä yhtenä kyseisen hallintamentaliteetin hallinnan mekanismiksi tai rationaliteetiksi. (Saastamoinen 2010, Helén 2010)

Ben Zyskowicz (kok): Työttömiä pyritään monin eri tavoin aktivoimaan, ja se on tietysti ihan oikein.

Edustaja Zyskowicz pyrkii legitimoimaan puheenvuorossaan aktivointipolitiikkaa. Hänen mielestään aktivointi eli toisin sanoen kontrolli ja siihen pyrkiminen on vain positiivinen asia. Hänen puheenvuorossaan työttömälle suunnatut velvoitteet nähdään oikeutettuna ja toivottavana yhteiskunnan harjoittamana työttömyyspolitiikkana. Zyskowiczin lausunto on myös selkeä kannanotto uusliberalistisen hallintamentaliteetin ja sen mukanaan tuoman aktiivisen kansalaisuuden puolesta. On oikein ja hyväksi saada ihmiset toimimaan aktiivisemmin osana yhteiskuntaan aktivoinnin ja kontrolloinnin avulla.

Juhana Vartiainen (kok): Edustaja Heinäluoma sanoi, että tässä on tapahtunut merkittävä ajattelun muutos, ja siitä me voimme tässä hallituksessa olla ylpeitä. Pikkuhiljaa Suomessakin saadaan aikaan ajattelun muutos aktivoivaan suuntaan, kun meillä on ollut viime vuosina ja vanhastaan vuosikymmenten ajan liian tavallista, että pidetään vaan huoli tulonsiirroista, mutta sen jälkeen ei ole mitään kontakteja työttömään.

Vartiainen tuo ilmi puheenvuorossaan kannattavansa aktivointia eli tulkintani mukaan kontrollia. Hänen toivomuksensa on se, että työttömään pidetään kontakteja yllä ja että ajattelumalli koko valtiossa muutettaisiin aktivoivaan suuntaan. Tulkintani mukaan Vartiainen kehuu tässä siis velvoittavamman sosiaaliturvan muotojen ilmentymistä. Tee työtä sosiaaliturvasi eteen voisi olla puheenvuoron tausta-ajatuksena. Oletan asian olevan näin, koska hän käyttää tämänkaltaisen puheenvuoron aktiivimallista keskusteltaessa. On eri asia pitää työttömään kontakteja yllä, kuin velvoittaa häntä toimimaan sen eteen, että hän saisi täysimääräisen työttömyysturvan. Ajattelutavan muutos työttömyysturvan suhteen käsittääkseni kuvaa hallintamentaliteetin muutosta. Jos työttömyysturvassa on ollut ennen aktiivimallia koskevaa lakiuudistusta vielä jotain solidaarisuuden piirteitä ja hyvinvoinnin hallintamentaliteetin muotoja, aktiivimalli viimeistään poistaa ne muodot ja muuttaa ajattelutapaa tähän ”oikeaan” suuntaan.

Kaj Turunen (sin): Tämä tulee joka tapauksessa vaikutusarvioitten mukaan parantamaan työllisyyttä, mikä on hyvä asia, mutta se, mikä tässä minun mielestäni on olennainen asia, on ajattelutavan muutos. Kannustetaan aktiivisuuden lisäksi myöskin ajattelutapamuutokseen sen suhteen, vaaditaan myöskin työttömältä ajattelun muutosta siinä, että täytyy olla aktiivinen ja hakea töitä joka tapauksessa, että ei ole automaatteja työttömyysturvaan.

Edustaja Turunen puhuu myös ajattelutavan muutoksesta. Ajattelutapa pitää saada muutettua aktivoivampaan suuntaan ja työttömien tulee sisäistää se, ettei työttömyysturva toimi automaatin lailla, vaan työttömän tulee olla aktiivinen ja suoriutua häneltä vaadituista velvoitteista. Jos tähän kontrolliin ei alistu, tai hänelle asetetuista velvoitteista ei syystä tai toisesta suoriudu, tulee siitä seuraamuksia. Turusen puheenvuorossa voidaan nähdä myös pyrkimys muuttaa edelleen valtion roolia suhteessa yksilöön, mikä kuvaa hallintamentaliteetin muutosta. Yksilön tulee sisäistää se, ettei hänen pelkkä olemisensä ole arvokasta, eikä hänen tule automaattisesti saada työttömyysturvaa. Pidemmälle vietyinä pyrkimys voidaan nähdä merkinä universaalien ihmisoikeuksien tai ihmisarvon vähättelemisestä tai pyrkimyksenä muuttaa käsitystä jokaisen ihmisen arvokkuudesta. (Perustuslaki viittaa)

Arto Satonen (kok): Se, mitä täällä edustaja Jarva sanoi aikaisemmin, kertoo elävästä elämästä. Me olemme sellaisessa tilanteessa, että meillä on paljon työttömyyttä ja työvoimapulaa samalla alueella, ja jos me emme saa niitä ihmisiä löytämään töitä ja pääsemään töihin, niin siitä tulee iso ongelma tässä yhteiskunnassa, joudutaan ulkomailta ne työpaikat täyttämään. Toivon järkeä keskusteluun.

Edustaja Satonen ulottaa kontrollin myös keskustelussa usein esille tuotuun kohtaantoongelmaan. Satonen pitää melko suorasti täyttämättömiä työpaikkoja työttömien laiskuuden tai työhaluttomuuden ongelmana, jolloin työtöntä henkilöä tulee patistaa tai pakottaa alueensa täyttämättömään työpaikkaan. Lopuksi hän peräänkuuluttaa järkeä keskusteluun opposition esittämän kärkevän kritiikin vuoksi. Satonen ei kuitenkaan näe puheenvuorossaan täyttämättömissä työpaikoissa tai työn palkkauksessa ongelmaa, vaan kohdistaa kritiikkinsä työttömään joka ei paikkaa halua ottaa vastaan. Hän vetoaa puheenvuorossaan työttömiin epäsuorasti myös kommentillaan ulkomaalaisen työvoiman käytöstä. Työttömien tulisi täyttää kotimaan työpaikat, jotta Suomeen ei tarvitsisi ottaa muualta työntekijöitä, jotka ovat halukkaita tekemään kyseisiä töitä.

Niilo Keränen (kesk): ”Tämä työttömyysturvan aktiivimalli kuuluu siihen sarjaan hallituksen toimia, joilla pyritään parantamaan työllisyyttä. Työllisyyden parantaminen taas on avainasia sille, että valtion velaksi eläminen joskus loppuu ja hyvinvointiyhteiskuntamme säilyy edes jonkinlaisena. Tämän lakiesityksen arvioidaan tuovan 5 000:sta 12 000:een uutta työllistä. Mutta, arvoisa puhemies, ehkä kaikkein suurin vaikutus tällä lailla on siihen, että se vaikuttaa meidän itse kunkin asenteisiin. Työn tekemiseen on aina pyrittävä.” ”työttömänä olevalta edellytetään aktiivisuutta, jotta hänen työttömyysturvansa ei pieneneisi”

Edustaja Keränen kertoo, että lakiesityksen tavoitteena on työllisyyden kasvattaminen. Tätä hän perustelee taloudellisilla seikoilla ja hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämisellä. Hän kuvailee lain tärkeimmäksi vaikutukseksi sen vaikutusta ihmisten asenteisiin.

Tämänkaltainen puhe ilmentää pyrkimystä kontrollin lisäämiseen ja niin sanottuun workfare-ajatteluun. Workfare-ajattelulla tarkoitan tässä tutkimuksessa ajatusta siitä, että ihmisen tulee tehdä työmarkkinoiden hintaa alemmalla ”palkalla” töitä sosiaaliturvansa eteen. (kts. esim. Lødemel, Trickey, 2001, Quaid, 2002, Walker 1991) Keräsen puheenvuoron mukaan on siis tervetullutta, että lainsäätäjät, työttömät ja kansalaiset alkavat ajatella niin, että oman sosiaaliturvansa eteen joutuu tekemään töitä. Elossa olemisen ja Kelan määrittelemä oikeus Suomen sosiaaliturvaan ei siis näyttäisi enää olevan peruste sosiaaliturvan maksamiseen. Kärjistetysti yhteiskunnan ei tule enää olla vastuussa kansalaistensa hyvinvoinnista tai pärjäämisestä. Tämä kuvaa siirtymää eri hallintamentaliteettien välillä. Keränen lopettaa puheenvuoronsa kertomalla, että työttömältä edellytetään aktiivisuutta etuutensa pienentämisen uhalla. Puheenvuoro tuo selkeästi ilmi sen, että työttömien kontrollointia pidetään tarpeellisena ja oikeutettuna.

Markus Lohi (kesk): Tässä ehkä tulee nyt tällöinen ideologinen ero näkyviin, että minusta kaikki työ riippumatta siitä, mikä henkilön koulutus on, on arvokasta työtä eikä voi ajatella niin, että kun minä olen akateemisesti koulutettu, niin minun pitää löytää jotain erityistä työtä, kuten tässä nyt sitten edustaja Alanko-Kahiluoto korosti, että tässä on hirveän paha asia, jos joutuukin ottamaan jotain muuta työtä vastaan. Minusta se on hyvä asia, että työtä tehdään yleensä. Ja mitä edustaja Kontulan puheenvuoroon tulee, johon pyysin tämän vastauspuheenvuoron, niin olen täysin samaa mieltä siitä kanssanne, että palkan pitäisi olla se kannustin ottaa työtä vastaan, mutta kun me nyt käytännössä olemme huomanneet, että tämä ei aina toimi. Meillä on olemassa erilaisia ongelmia sen suhteen, että se palkka ei kannustakaan aina ottamaan työtä vastaan, kun siinä välttämättä se käteenjäävä ero ei ole riittävän suuri, ja toisaalta sitten meillä on aidosti tullut työnantajilta näitä esimerkkejä siitä, että on motivaatio-ongelmaa ottaa töitä vastaan. Meidän on puututtava näihin ja seurattava, ettei ongelmia tule.

Edustaja Lohi tuo tässä esille sen, että työttömien kontrollin voi laajentaa koskemaan myös hänen vastaanottamaansa työtä. Kenellekään ei ole epäsoviva työtä ja kaikki työ on arvokasta. Hänen näkemyksensä mukaan työtön voidaan painostaa tekemään työtä, johon hänellä ei ole soveltuvaa koulutusta tai johon hän on täysin ylikoulutettu. Kontrolli on niin oikeutettua ja vahvaa, ettei työttömällä henkilöllä näyttäisi olevan oikeutta päättää

edes sitä mitä työtä hän itse tekee. Tämä ei välttämättä eroakaan todellisuudesta, sillä halki aineistoni muodostuu kuva työstä ihmisarvon lähteenä. Voisi myös ajatella, ettei vika ole Suomen ”anteliaassa” sosiaaliturvassa, jos työstä käteen saatava palkka on niin vähäinen, ettei se motivoi ottamaan työtä vastaan.

6.4 Ristiriitainen työtön

Kolmanneksi diskurssiksi aineistoni perusteella nimesin ristiriitadiskurssin. Tämän diskurssin osiksi luin kaikki sellaiset puheenvuorot, joista voitiin päätellä puhujan suhtautuvan ristiriitaisesti työttömiin. Huomionarvoista ja kuvaavaa tälle diskurssi oli se, että työttömiä kuvailtiin keskenään ristiriitaisilla adjektiiveilla kuten ahkera ja laiska, aktiivinen passiivinen ja niin edelleen. Luen tähän diskurssiin kuuluviksi puheenvuoroiksi myös ne, joissa kaikki työttömät eivät ole laiskoja tai kontrollin tarpeessa, mutta puhuja kuitenkin puolustaa aktiivimallia. Tämä diskurssi on osittain päällekkäinen aikaisemmin esiintuomieni diskurssien kanssa, koska niin moni puheenvuoro oli ristiriidassa itsensä kanssa ja työttömästä puhuttiin käyttäen sekä positiivisia, että negatiivisia adjektiiveja. Kuitenkin mielestäni tämä diskurssi on olennaista nostaa aineistostani esille jotta hyvinvointiin perustuvan hallintamentaliteetin ja uusliberalistisen hallintamentaliteetin välinen kamppailu tulisi esiin. Tämä diskurssi tuo myös esille pyrkimyksen hallita työttömiä subjekteja.

Antti Kurvinen (kesk): ”Mutta, arvoisa puhemies, totean vielä myös sen asian, että työttömyysturvamme on toki pieni ja suurin osa työttömistä haluaa työllistyä mutta minulta kansalaiset kysyvät aina tuolla kaupungeilla ja kunnissa, minkä takia opiskelijan, lasta kotona hoitavan, sairaana olevan ihmisen minimiperusturva on heikompi kuin työttömien turva.”

Edustaja Kurvinen luonnehtii työttömyysturvan tasoa pieneksi ja suurinta osaa työttömistä motivoituneiksi työnhakijoiksi, jotka haluavat työllistyä. Hän perustelee lakimuutoksen tarpeellisuutta kansan tahdolla ja Kurvinen oikeuttaa pienestä

työttömyysturvasta leikkaamisen, muiden väestöryhmien sosiaaliturvan alhaisella tasolla. Olettaisin Kurvisen arvioivan työttömyysturvan tason matalaksi; kuitenkin, koska muilla ei ole niin paljon rahaa käytössään, tulee työttömiltäkin leikata. Ristiriita syntyy siis hänen kuvaillessaan työttömyysturvan tasoa ja rinnastamalla sen täysin eri logiikalla toimiviin sosiaalietuuksiin. Työttömät ovat siis pienituloisia, mutta eivät tarpeeksi pienituloisia, verrattuna esimerkiksi kotiäiteihin, opiskelijoihin tai sairausetuuksia saaviin.

Marisanna Jarva (kesk): ”Olisin viitannut myös tuohon edustaja Kärnän puheenvuoroon siinä mielessä, että meillä on ollut lehdissä kyllä useita kyselyitä, joissa suomalaiset ovat todenneet, että kyllä tällä hetkellä meillä on liian passivoiva järjestelmä. Tämä on ollut erityisesti, sanotaanko, täysin moraalitonta meidän nuoria suomalaisia kohtaan siinä, että me emme ole kannustaneet nuoria työllistymään, vaan me tiedämme, on aitoja tarinoita, olen ollut todella läheisesti tekemisissä näitten työllisyshankkeitten, työttömien kanssa siinä, että heidän kokemuksensa on ollut se, että ei, suomalainen yhteiskunta ei kannusta työntekoon, vaan nimenomaan jos nuori ihminen saa rahaa enemmän kotiin kuin sillä, että hän ottaa työtä vastaan, niin se ei voi olla oikein tätä nuorta kohtaan, ja tässä me olemme tehneet sen karhunpalveluksen. Meillä on todella kolmannen polven työttömiä, perheitä löytyy, joilla on juuri se, että heillä ei ole mallia siitä, että he lähtevät kotoa. Siinä on ollut työttömyyttä alueella, mutta tilanne on kääntynyt eri tavalla, ja jos me emme kannusta työn vastaanottamiseen, niin me kyllä todella teemme moraalittoman teon, varsinkin nuorelle polvelle.”

Edustaja Jarva maalaa työttömien tilanteesta traagista kuvaa, jossa työttömyysturvajärjestelmä yhdessä muun sosiaaliturvajärjestelmän kanssa ei kannusta etuusien saajia töihin. Puheenvuorossaan hän kuvailee tämänhetkistä lainsäädäntöä ja työllisyystoimenpiteitä ja toivoo ettei sitä muutettaisi passivoivammaksi, koska tämä olisi etenkin nuoria työttömiä kohtaan moraalitonta. Yhteiskunta ei ole Jarvan mukaan työttömille henkilöille tarpeeksi kannustava. Hän päättää puheenvuoronsa kuvailemalla työttömyyden ylisukupolvista luonnetta. Tulkintani mukaan tämän ylisukupolvisuuden voi ilmeisesti liittää laajemminkin koskemaan työttömiä ryhmänä, koska hän tuo tämän lainsäädännön muuttamista koskevan keskustelun yhteydessä ilmi. Lakia tulee siis hänen

mielestään muuttaa aktivoivammaksi, koska nykyisellään yhteiskunta ei kannusta työttömiä töihin, minkä vuoksi nuoret syrjäytyvät. Tämän salliminen on Jarvan mielestä täysin moraalitonta. Toisaalta nuorten syrjäytyminen ja työttömyys johtuu siitä, että heidän vanhempansa ovat opettaneet nuoret siihen, ettei töitä tarvitse tehdä. Työttömät, ja etenkin nuoret työttömät, ovat siis toisaalta järjestelmän uhreja, mutta toisaalta heidän laiskat vanhempansa ovat opettaneet heidän hyötymään järjestelmästä.

6.5 Työtön empatian kohteena

Aineistostani löytyi myös myötätunnon osoituksia työttömiä kohtaan. Tämän diskurssin piirissä työttömyys nähtiin tragediana ja työttömien tilanne hankalana. Yleensä diskurssin osina oli omakohtaisen kokemuksen esille tuontia työttömyyden suhteen ja ymmärryksen osoitusta työttömien elämiä kohtaan. Empatiadiskurssi tuo mielestäni myös näkyväksi aineistossani esiintynyttä kahden eri hallintamentaliteetin välistä kamppailua. Toisaalta voidaan ymmärtää työttömien elämää ja sen hankaluutta ja työttömyysturvan heikkoa tasoa. Mielestäni tämä on osoitus vielä osittain läsnä olevan hyvinvoinnin hallintamentaliteetin mekanismista solidaarisuudesta. Huomattavaa tämän diskurssin osalta on myös se, että valtaosa empatiaa osoittaneista henkilöistä oli naisoletettuja.

Pirkko Mattila (Sin): Omassa perheessäni on ollut myös työttömyyttä, enkä pidä sitä ilona kenellekään. Olen iloinen, että tämä yhteiskunta on tarjonnut kuitenkin mahdollisuuden eteenpäin, ja olen aivan samaa mieltä siitä, että rangaistuksen sijaan me tarvitsemme kohtaamisia. Niitä me tarvitsemme lisää. Siltä pohjalta sanoisin, että tämän aktiivimallin ei pidä olla vain niin, että puhutaan työttömän aktiivimallista, vaan puhutaan kokonaisuudessaan työllisyyden aktiivimallista.

Oheisessa tekstikatkelmassa edustaja Mattila tuo esille myötätuntoaan työttömiä kohtaan oman perheensä kautta. Hän tuo puheenvuorossaan esille sen, että työttömyys ei ole sitä kokeville ihmisille iloinen asia, vaan haasteellinen tilanne. Hän peräänkuuluttaa yhteiskunnalta kohtaamista työttömien suhteen. Tämä kuvaa mielestäni ihmislähtoisempää yhteiskuntaa ja myös inhimillisempää otetta työttömyyden. Työtön ei

siis tämän mukaan ole vain luku työttömyystilastoissa, vaan ihminen, joka kärsii tilanteestaan ja haluaa siihen aitoa muutosta ja häntä tulee tässä pyrkimyksessä auttaa.

Jari Lindström (sin): Tässä ei ole tarkoitus missään nimessä syyllistää työttömiä, niin kuin ei millään niillä toimenpiteillä, mitä hallitus on tänne tuonut, ei yhdelläkään. Tässä on 8 000 henkilötyövuoden tavoite, siis tavoite, että niitä lyhyempiaikaisiakin työsuhteita otettaisiin vastaan nykyistä paremmin. Ja minä en mene sen sanan taakse piiloon, että sanotaan, että kannustetaan. Kyllähän tässä on myös pakottamisesta kysymys. Täytyyhän se nyt rehellisyyden nimissä sanoa, että näinkin on, mutta en ota vastaan sitä syytöstä, että syyllistäisin yhtään työtöntä hänen asemastaan, en varmasti

Edustaja Lindström alleviivaa sitä, ettei hän itse syyllistä työtöntä hänen asemastaan. Hän myös myöntää, että aktiivimallilla on myös pakottamisen omainen luonne tai sen yksi tarkoitus on työttömän pakottaminen. Merkittävää tästä tekee se, ettei koko täysistontokeskustelussa juurikaan tätä asiaa myönnetty, vaan puhuttiin pelkästään siitä, ettei mallin vaikutukset ole kovin merkittäviä työttömälle ja että mallin mukainen aktiivisuus on melko helppoa osoittaa. Lindströmin empatian osoitus on mielestäni merkittävää myöskin sen kannalta, koska hän oli Sipilän hallituksessa työministeri ja hänen tehtäväalueeseensa kuului muun muassa aktiivimallin valmistelu ja esittely.

Pirkko Mattila (sin): Työtön ei ole minulle laiska vaan kansalainen kuten me, kuka tahansa muukin.

Tässä puheenvuorossa edustaja Mattila kuvailee työtöntä yhdenvertaisena työssäkäyvien rinnalla. Hänen mukaansa työtön ei ole laiska. Kuten analyysiluvussani on aikaisemmin tullut esille, on tämä myös vähemmistössä oleva näkökulma, suhteessa siihen kuinka työttömän subjektia on rakennettu ristiriitaisuuden, passiivisuuden ja kontrollin kautta.

Marisanna Jarva (kesk): Arvoisa puhemies! Työttömien osalta on erityisen tärkeää, että heidät otetaan huomioon jokainen henkilönä ja heidän tilanteensa huomioidaan henkilökohtaisesti. Siitä meillä on Kainuussa erityisen hyvät kokemukset, työllisyyskehittämissä ja työllisyyskokeilussa on nimenomaan otettu huomioon sen henkilön henkilökohtainen tilanne: mikä on hänen vahvuutensa, onko hänellä lukihäiriötä, miten hänen pitää kouluttautua, että hän voi ottaa työtä vastaan?

Edustaja Jarva peräänkuuluttaa puheenvuorossa yksilöllistä suhtautumista työttömiin ja heidän elämäntilanteisiinsa. Hän perustelee näkemystään kotimaakunnassaan työttömyyden hoidossa toimineilla menetelmillä. Hänen puheenvuoronsa voi tulkita empatian osoitukseksi työttömiä kohtaan.

Lea Mäkipää (sin): Mutta jos ajatellaan nuorta, joita meillä on täällä työttöminä hirmuisen paljon Suomessa, niin ensinnäkin pitäisi yhden ottaa koppi tästä nuoresta. Kun hän yrittää hakea työtä, menee työvalmennukseen, koulutukseen tai sitten vielä viimeisenä on nämä työvoimaviranomaisten erilaiset aktiivimallit, niin kuinka tähän päästään? Jos ei tämäkään onnistu sitten, että jos esimerkiksi nuori tekee kaikkensa, niin kyllä tuntuu aika kohtuuttomalta. Että kun hän on tehnyt kaikki, niin kyllä jos me tämmöisen lain teemme, että sitten hän ei saa mistään mitään turvaa, niin kyllähän tässä menee nuoren itseluottamus aivan nolleen.

Edustaja Mäkipää tuo esille huoltaan nuorista työttömistä. Hän on huolissaan siitä, että aktiivimalli voi romuttaa nuorten uskon koko työttömyysturvajärjestelmään ja valtion toimiin hänen työllistämisekseen. Hän on siis huolissaan siitä, ettei hallitus ole säätämässä lakia, joka voi potentiaalisesti romuttaa jonkun vasta työelämään astumassa olevan nuoren henkilön uskoa koko järjestelmään ja yhteiskuntaan.

Pia Kauma (kok) Kun ihminen jää työttömäksi, se on joka tapauksessa eräänlainen pieni tai suuri tragedia hänen kannaltaan. Silloin putoaa yhtäkkiä kaiken sen sosiaalisen

verkoston ulkopuolelle, johon työelämän kautta on kuulunut. Jokainen työttömyyspäivä lisää tekee työn saannista entistä vaikeampaa. Mitä enemmän aikaa kuluu, sitä haasteellisemmaksi työn hakeminen menee. Yli vuoden työttömänä työnhakijana ollut luetaan jo pitkäaikaistyöttömäksi. Moni työtön hakee ihan tosissaan töitä eikä sadoista hakemuksistakaan huolimatta paikkaa saa. Aika usein hakemuksiin ei tule edes kiittausta, että työhakemus on vastaanotettu, puhumattakaan että saisi arvion siitä, millä tavalla hakemus vastasi työnantajan odotuksiin ja voisiko mahdollisuuksia olla tulevaisuudessa. Tilanne on nöyryyttävä monellakin tapaa.

Edustaja Kauma kuvailee työttömyyttä tragediana työttömän kannalta. Hän kuvailee sitä vaikeaa tilannetta, jonka työttömyys ihmisen elämässä aiheuttaa. Hän kantaa huolta työttömistä ja kuvaa heidän tilannettaan myös monella tapaa nöyryyttäväksi. Työttömyyden kuvaaminen nöyryyttäväksi osoittaa toisaalta myös sen, kuinka hegemoninen asenne palkkatyöllä yhteiskunnassa on. Työssäkäyvät ja itse toimeentulonsa hankkivat ovat kunnollisia yhteiskunnan jäseniä. Työttömät taas ovat ilmeisesti tietyllä tavalla hyljeksityssä asemassa ja heidän tilanteensa aiheuttaa heille nöyryytystä. Näin sanomalla hän tulee myös vahvistaneeksi sitä käsitystä, työttömistä yhteiskunnan ulkopuolisina, vaikka yrittääkin käsitellä aihetta empaattisesti. Työ näyttäisi siis antavan vapautuksen näistä kaikista hänen kuvaamistaan asioista.

6.6 Työttömän vastuut ja velvollisuudet

Tutkimuksessani pyrin selvittämään hallituksen edustajien luoman työttömän subjektin lisäksi sitä, millaisia vastuita, velvollisuuksia ja oikeuksia työttömään liitetään tässä keskustelussa. Tämä tutkimustani tukeva tutkimuskysymys on olennainen varsinkin tutkittaessa valtaa ja hallintaa, koska hallinnan analytiikassa subjettiin liitettävät vastuut, velvollisuudet ja oikeudet auttavat luomaan käsitystä muodostetusta subjektista. Aineistoni perusteella voi sanoa, että työttömällä näyttäisi olevan hallituspuolueiden edustajien mukaan enemmän vastuita ja velvollisuuksia kuin oikeuksia. Työttömän tulee olla aktiivinen, ahkera, omatoiminen, motivoitunut ja toimintakykyinen. Hänen tulee aloittaa työnhaku välittömästi edellisen työsuhteen päättymisen jälkeen ja ainakin

kouluttauduttava tai käytävä työvoimaviranomaisen järjestämällä kursseilla päivittämässä osaamistaan ja työnhakemistaitojaan. Työttömän tulee myös hyväksyä häneltä vaadittavat toimet niiden kohtuullisuuden vuoksi. Aktiivimallista käydyssä keskustelussa nousi esiin se, etteivät hallituspuolueiden edustajat pitäneet aktiivimallin tuomia lisävelvoitteita työttömän kannalta merkittävänä. Aineistossa kysyttiin suoraan, ovatko nämä ehdot liian vaikeata täyttää? Myöskään työttömyysturvan leikkausta aktiivisuusehdon täyttämässä epäonnistuneilta ei pidetty suurena tai dramaattisena. Aineistossa myönnettiin kyllä myös se, ettei työttömyysturva ole mitenkään erityisen suuri, mutta siitä leikattavaa summaa ei silti pidetty merkittävänä. Toisaalta suomalaisen työttömyysturvan tasoa pidettiin myös melko avokätisenä, minkä vuoksi siitä leikkaaminen on oikeutettua.

Kuten jo aiemmin analyysissäni toin esille, ei työttömän oikeuksiin kuulunut ainakaan vapaa-aikansa käyttäminen parhaaksi katsomallaan tavalla. Aineistosta nousi esiin paheksuvia kommentteja siitä mitä työtön voi työttömänä tehdä. Mielestäni hyvänä esimerkkinä tästä on jo aikaisemmin esiin nostamani edustaja Kärnän kommentti, jossa hän kertoi lukeneensa iltapäivälehdistä työttömien elämästä.

Mikko Kärnä (kesk): ”Me olemme nimittäin saaneet tänäkin vuonna lukea useita lehtiartikkeleita sellaisista ihmisistä, jotka ovat vapaaehtoisesti valinneet niin sanotun työttömyyden polun. Itsekin tässä luin viimeksi eräästä iltapäivälehdestä, kuinka eräs nuori mies, työtön, totesi, että mieluummin kuin menee töihin hän juo, lukee ja keilaa, emmekä me voi olla tällaisellekaan välinpitämättömiä tässä salissa.”

Tämän kaltainen käytös oli Kärnän mukaan paheksuttavaa. Toisin sanoen työtön ei saisi siis käyttää vapaa-aikaansa niin kuin parhaaksi näkee, vaan hänen tulisi tehdä töitä, etsiä niitä tai osallistua kursseille. jTyötön henkilö näyttäytyykin myös vahvasti moralisoinnin kohteena eli ihmisenä, jonka käytöstä on oikeutettua moralisoida tai paheksua. Koska työttömyyteen liitettiin aineistossani vahvasti syrjäytyminen ja kotona pienessä yksiössä oleminen passiivisena oleilu, ei työtön saa ilmeisestikään viettää aikaansa kotona tai etsiä sieltä käsin töitä. Työn hakeminen näyttäisikin olevan ainakin osittain julkista toimintaa, joka ei kuulu yksityisen tai yksityisyyden piiriin. Tämä on mielenkiintoista, koska

uusliberalistiseen hallintamentaliteetti pyrkii tekemään hallinnan kohteista aktiivisia oman elämänsä yrittäjiä ja monia aikaisemmin valtion hoitamia asioita pyritään siirtämään valtiolta yksilön itsensä kannettaviksi. Työttömyys on siis selkeästikin väärä tapa olla vapaa. Ahkeruus ja työnteko taas kuuluvat norminomaisesti hallintamentaliteetin hyväksymiin tapoihin toteuttaa vapauttaan. Vaikka hallituspuolueiden edustajat eivät todennäköisesti ole näin konkreettisesti lausuntojaan tarkoittaneet, heidän käsityksensä työttömistä ja siitä mitä työttömät voivat elämillään tehdä olivat melko yhteneväisiä.

Työttömän ihmisen elämään liitettävänä vastuuna tai velvollisuutena voi mielestäni pitää vastuuta omasta toimeentulosta. Halki aineiston nousee esiin käsitys siitä, ettei valtion tehtävä ole mahdollistaa työttömän henkilön työttömänä olemista ja että valtion velvollisuuksiin ei kuulu tukea työttömän elämää, koska työttömyys on yksilön vapaehtoisuuteen perustuva valinta, vaikkakin suurin osa työttömistä haluaisikin työskennellä. Tämä kertoo myös laajemmin valtion tehtävän muutoksesta, tai ainakin ajattelutavan muutoksesta valtion tehtäviä koskien. Vastuu omasta toimeentulosta on mielestäni erinomainen osoitus uusliberalistisen hallintamentaliteetin läsnäolosta. Kansalainen ei voi olla vastuussa omasta elämästään, kuluttaa hyvinvointi- tai turvallisuuspalveluita, jos hän ei ole kykenevä ansaitsemaan itse toimeentuloaan.

Antti Kurvinen (kesk): ”Alkiohan on aina puhunut itseauttamiskyvystä, ja hänhän oli sen kannalla, että meidän pitää auttaa heikko-osaisia, köyhiä, vaikeassa tilanteessa olevia ihmisiä itse auttamaan itseään ja nousemaan sieltä köyhyydestä, ei niin, että heitä erilaisilla passiivisilla tukimekanismeilla pidetään siellä kotona..”

Keskustelussa tuotiin keskustapuolueen aatteellisen oppi-isän Santeri Alkion ideologiaan pohjaten esille, että kaikkien työkykyisten tulee tehdä Suomessa töitä tai edes jotain sosiaaliturvansa eteen ja valtio auttaa ihmisiä, jotka eivät esimerkiksi fyysisen vamman takia pysty hankkimaan itselleen toimeentuloa. Aineistoni perusteella voisikin kärjistetysti ajatella, että hallituspuolueiden edustajien mielestä ihmisarvon ja yhteiskunnan jäsenyyden lähde on työssä. Valtion ei tule tukea passiivista syrjäytymistä eikä mahdollistaa ihmisarvoista elämää työttömille henkilöille (vaikka Suomi onkin

saanut useana perättäisenä vuotena moitteita perusturvan alhaisesta tasosta Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitealta (Ihmisoikeusliitto, 2018)). Tämän taustalla voidaan nähdä olevan myös laajempi muutos diskurssissa koskien sosiaaliturvaa ja valtion tehtäviä. Valtio ei ole enää kansalaisiaan varten, eikä valtion tehtävä ole turvata työpaikkoja tai työntekomahdollisuuksia kansalaisilleen. Valtion ei tule myöskään huolehtia vastikkeettomasti kansalaistensa toimeentulosta, vaan kansalaisten tulee tehdä töitä sosiaaliturvansa eteen. Keskustelussa voidaan nähdä siirtymä pohjoismaisesta hyvinvointivaltiomallista universaalin sosiaaliturvansa kera kohti uusliberalistisen hallintamentaliteetin hallintamekanismia edustavaa workfare mallia, jossa sosiaaliturvan eteen täytyy tehdä töitä. Yksilöä siis pyritään vastuuttamaan entistä enemmän omasta elämästään. Hänen tehtävänsä on varautua elämänsä kulkemaan liittyviin riskeihin, koska tässä keskustelussa työttömyys näyttää ja esitetään työttömän omana syynä.

Kaj Turunen (sin): ”Tämä tulee joka tapauksessa vaikutusarvioitten mukaan parantamaan työllisyyttä, mikä on hyvä asia, mutta se, mikä tässä minun mielestäni on olennainen asia, on ajattelutavan muutos. Kannustetaan aktiivisuuden lisäksi myöskin ajattelutapamuutokseen sen suhteen, vaaditaan myöskin työttömältä ajattelun muutosta siinä, että täytyy olla aktiivinen ja hakea töitä joka tapauksessa, että ei ole automaatteja työttömyysturvaan.”

Oheisesta edustaja Turusen esittämästä kommentista käy hyvin ilmi puhe ajatustavan muutoksesta ja siirtymästä kohti velvoittavaa sosiaaliturvaa. Yhteiskunnan jäsenyys ei näyttäisi Turusen puheiden mukaan olevan mikään peruste sille, että yhteiskunta pitäisi jäsenistään huolta. Yksilön vastuun lisääminen omasta elämästään olisi siis toivottavaa.

Markus Lohi (kesk): ”En todennutkaan, että kaikki työttömät ovat tällaisia. Uskon, että useimmat varmasti hakevat töitä vilpittömästi. Mutta liian paljon edelleen tulee niitä tarinoita työnantajilta ja yrittäjiltä, niitä tulee aika paljon, että kun on työpaikka auki, niin siihen sitten hakee paljon henkilöitä, jotka eivät ole motivoituneita oikeasti ottamaan sitä työtä vastaan vaan sen takia vain, ettei tule karenssia, hakevat sitä.”

Työttömän henkilön velvollisuuteen liitettiin myös ominaisuutena motivoituneisuus. Aineistossa oli kuvauksia työttömistä, jotka tulevat sankoin joukoin työhaastatteluihin, jos työpaikkailmoitukset ovat julkisia. Kuitenkin tätä työttömien suurta joukkoa leimaa se, etteivät he ole motivoituneita ottamaan työpaikkaa vastaan, vaan ovat tulleet työhaastatteluun vain TE-toimiston pakottamina. Työttömän henkilön tulee siis olla aktiivinen ja suoriutua häneltä vaadituista velvoitteista, mutta tämän lisäksi hänen tulee tehdä tämä kaikki motivoituneena, kuten edustaja Lohi edellisessä aineistokatkelmassa asiaa luonnehtii.

Työttömien oikeuksiakin nousi esille aineistossa, mutta lähinnä negaation kautta. Tämä ilmeni esimerkiksi puhuttaessa työttömän oikeudesta käyttää työttömyyden myötä lisääntynyttä vapaa-aikaansa ja elää työttömyysturvalla. Nämä asiat olivat tulkintani mukaan kuitenkin niitä, joista hallituspuolueiden edustajat halusivat eroon. Työttömyydestä sai aineiston perusteella helposti käsityksen vapaaehtoisuuteen perustuvasta tilanteesta, joka on työttömälle itselleen mieluinen. Työttömyysturva on avokätinen ja on mahdollisuus käyttää aikaansa ilman velvoitteita muille vaikkapa harrastaen tai käyttämällä päihteitä. Aktiivimallin läpiäänestämisen perusteluina käytettiin näitä edellä kuvattuja seikkoja oikeudenmukaisuudella perusteltuna. Hallituspuolueiden edustajat eivät kokeneet siis työttömän oikeuksia positiivisina asioina, vaan muiden yhteiskunnan jäsenten kannalta epäoikeudenmukaisina. Mielestäni aktiivimallin logiikkaan kuuluukin pyrkimys rajoittaa työttömien oikeutta käyttää lisääntynyttä vapaa-aikaansa kuten he itse haluavat. Työttömillä oli kuitenkin myös oikeus hakeutua kursseille ja koulutuksiin päivittämään omaa ammattitaitoaan. Heillä on aineistoni mukaan myös oikeus tienata suojaosan verran ilman että heidän työttömyysturvansa pienenee. Nämä työttömän oikeudet olivat hallituksen edustajien mielestä positiivisia asioita ja niihin aktiivimalli työttömän pakottaakin.

7 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Tulokset

Analyysissäni aineistosta löytyi työttömistä henkilöistä puhumiseen neljä eri diskurssia. Nimesin nämä diskurssit kelvottoman työttömän, kontrolloitavan työttömän, ristiriitaisen työttömän sekä empatian kohteena olevan työttömän diskursseiksi. Jos arvioidaan eri diskurssien hegemonisuutta, on kelvottoman työttömän diskurssi hegemonisin. Tämä on perusteluta, koska tulkintani mukaan muut diskurssit olivat tämän hegemonisimman diskurssin apudiskursseja. Hegemoninen käsitys työttömyydestä hallituspuolueiden edustajilla oli se, että työttömyys on jollain tavalla yksilön oma syy ja oma valinta. Hallituspuolueiden edustajat eivät myöskään käyttäneet puheenvuoroja, jossa aktiivimallia olisi ruodittu epäoikeudenmukaisena työttömien henkilöiden kannalta. Hallituspuolueiden edustajat perustelivat lakiuudistusta varsin ponnekkaasti käyttäen koviakin ilmaisumuotoja työttömistä. Tämä oli oikeastaan odotettavissakin kyseistä aihepiiriä käsittelevässä poliittisessä keskustelussa.

Kelvottoman työttömän diskurssissa työttömiä luonnehdittiin laiskoiksi, työtä vieroksuviksi ja mukavuudenhaluisiksi kotona makaaviksi henkilöiksi. Tässä diskurssissa esitettiin työttömyyden syyn löytyvän työttömästä itsestään. Työttömyys ilmiönä nähtiin myös moraalisenä kysymyksenä. Koska työttömät nähtiin vapaasta tahdostaan kyseisessä tilanteessa olevina, nähtiin käytös moraalittomana ja epäoikeudenmukaisena työtä tekeviä kansalaisia kohtaan. Yhteiskunnan ei pitäisi joutua elättämään henkilöitä, jotka eivät halua tehdä töitä. Mielestäni sekä tässä, että muissakin tunnistamissani diskursseissa normi palkkatyöläisyydestä oli vahvasti läsnä. Aineistossa puhuttiin siis melko suoraan viitaten työhön yleisesti ihmisen arvona ja parhaana mahdollisena sosiaaliturvan ja elämisen muotona. Tämän kaltaiset puheenvuorot antavat ymmärtää, että työ on ylipäättään yhteiskunnassa se seikka, joka antaa ihmiselle arvon ja oikeuttaa yhteiskunnan jäsenyyteen. Tästä syntyy tulkinta, jonka mukaan työttömillä ei ole ainakaan samalla tavalla arvoa, kun työssä käyvillä ihmisillä. Mielestäni työttömien kuvailu kelvottomuutta kuvaavilla adjektiiveilla kertoo uusliberalistisen hallintamentaliteetin vahvuudesta. Kuten Foucault, Rose ja Miller, Helén sekä Saastamoinen ovat kirjoittaneet aikaisemmin esittelemissäni hallintaa ja valtaa käsittelevissä teoksissa, on diskurssin vahva moraalinen luonne yksi hallintamentaliteetin

rationaliteetista tai sen ilmentymistä. On olemassa kunnollinen ja kelvollinen tapa olla vapaa. Tämä tapa on olla aktiivinen kansalainen, joka toimii parhaaksi kokemallaan tavalla vapaana markkinatoimijana ja ostaa tarvitsemansa palvelut. Tämä tekee työttömästä jo lähtökohtaisesti kelvottoman, koska työttömänä tätä hallintamentaliteetin mukaista käytöstä ei voi toteuttaa, ellei omaa mittavia säästöjä, jotka riittäisivät koko työttömyyden ajaksi.

Kontrolloitavan työttömän diskurssissa kontrollointi nähtiin täysin oikeutettuna ja oikeastaan ainoana käyttäytymismallina. Koska työttömät toimivat moraalittomasti ollessaan työttömiä, on yhteiskunnan oikeus, vastuu ja jopa velvollisuus kontrolloida heidän tekemisiään. Kuten lakiesityksen perusteluista pystyi lukemaan, oli aktiivimallin tarkoituksena todennäköisesti tuottaa vain säästöjä valtion talouteen. Mallin vaikutukset nimittäin todettiin kaikissa mahdollisissa tapauksissa positiivisiksi, vaikka lakiuudistus ei vaikuttaisi yhdenkään työttömän käytökseen tai työllistymiseen millään tavalla (HE1242017). Työtön on myös ilmeisesti hänen persoonallisuuteensa liittyvän laiskuuden takia patistelua vaativa henkilö. Työtöntä kuuluu ja saa myös pakottaa ja kannustaa toimenpiteisiin tai asioihin, joita hänen kuuluu tehdä. Kontrollin ja kontrollidiskurssin läsnäolo viittaa vahvasti hallintamentaliteetin mukaiseen puheeseen ja sen mekanismeihin. Hallinta ja vallankäyttö pyrkii kaikissa ilmenemismuodoissaan rajoittamaan kohteensa toimintamahdollisuuksia. Kontrollidiskurssin osalta hallinnan läsnäolo on siis ilmeinen.

Ristiriitaisen työttömän diskurssia leimasivat hallituspuolueiden edustajien ristiriitaiset argumentaatioketjut ja puheenvuorot. Toisaalta he saattoivat ymmärtää työttömien tilannetta ja pitää sitä valitettavana tai traagisena, mutta ajattelivat siitä huolimatta, että heitä tulisi patistaa töihin, koska he ovat ihmisinä laiskoja. Ristiriitaisuutta kuvastivat myös käytetyt argumentaatioketjut. Toisaalta työttömät ovat pienituloisia ja heidän asemansa on heikko, mutta opiskelijan saamat etuudet ovat pienempiä, joten työttömiltäkin tulee leikata. Tämä kommentti näyttyytöy erikoisena varsinkin suhteessa siihen, että Sipilän hallitus toteutti erittäin mittavat leikkaukset opintotukiin ja koulutukseen ohjattaviin määrärahoihin. Hallitus oli ensin kurjistanut opiskelijoiden asemaa ja nyt opiskelijoiden kurjaa asemaa käytettiin perusteena työttömien aseman kurjistamiseen. Puheenvuoroissa nostettiin esille myös se, ettei suurin osa työttömistä ole laiskoja ja että suurin osa hakee tuloksetta töitä. Työttömän tilannetta luonnehdittiin epämiellyttäväksi ja nöyryyttäväksikin. Kuitenkin heti perään voitiin sanoa, että

hallituksen on pakko tehdä tämä lakimuutos, koska työttömät ovat laiskoja sohvalla makaajia.

Empatian diskurssi rakentui lähinnä naisoletettujen edustajien puheenvuoroista, joissa he nostivat esiin ymmärrystä työttömien tilanteesta. Empatian osoittaminen työttömiä kohtaan hallituksen puolelta oli kuitenkin diskurssina heikko eikä hegemoninen. Työttömien tilanne nähtiin hankalaksi, mutta yksikään hallituksen edustaja ei sanonut esimerkiksi vastustavansa lakiuudistusta. Edustaja Kauma pohti mm. työttömyysturvan ja yleisen asumistuen suojaosien nostoa, jotta työn vastaanottamisesta tulisi kannustavampaa työttömille, mutta ei vastustanut itse lakiehdotusta. Useammassa puheenvuorossa tuotiin esille myös edustajien henkilökohtaista oikeustajua. Heidän mielestään se ei voi olla mahdollista, että aktiivimalli ei anna mahdollisuutta aktiivisuuden osoittamiseen. He vaativat lain toteutumisen seurantaa ja mahdollisuuksien parantamista, mikäli tilanne vaikuttaa konkretisoituvan tällä tavoin. Mielestäni empatian osoitukset ja ymmärrys työttömien hankalasta tilanteesta ovat merkkejä hyvinvointiin perustuvan hallintamentaliteetin ja uusliberalistisen hallintamentaliteetin välisestä kamppailusta. Koska empatiadiskurssi oli aineistossa läsnä heikkona, voidaan uusliberalistinen hallintamentaliteetti ymmärtää hegemoniseksi ja mahdottomaksi haastaa. Jos hyvinvointivaltion hallintamentaliteetin mekanismeja ja rationaliteetteja olivat solidaarisuus ja hyvinvointi sekä niitä tukevat järjestelmät, uusliberalistisen hallintamentaliteetin mekanismeja ja rationaliteetteja taas ovat yksilön vastuuttaminen ja aktiivinen toimiminen markkinoilla ja elämässä. Mielestäni koko tutkimukseni kuvaa tätä näiden kahden eri hallintamentaliteetin välistä siirtymää työttömyyden kontekstissa.

Suorittamani analyysin perusteella työttömiin liitettyjä vastuita ja velvollisuuksia olivat aktiivinen työnhaku, kurseille osallistuminen, työnteko, omasta toimeentulostaan huolehtiminen ja työpaikan vastaanottaminen. Työttömiin liitettyjä oikeuksia oli oikeus saada työttömyysturvaa lain asettamin ehdoin, oikeus kouluttautua ja käydä kursseilla sekä oikeus työvoimapolitiittisiin työllisyyttä edistäviin työvoimapalveluihin. Se että työttömiin liitettävät oikeudet olivat tulkittavissa vain negatioiden kautta, on hyvä osoitus uusliberalistisen hallintamentaliteetin näennäisvapaudelle perustuvasta yhteiskunnasta. Jos yksilön oikeus on valtion tarjoama minimaalinen turva, markkinoilla toimiminen ja monenlaiset ”vapaudet”, eivät oikeudet tule sanoitetuksi. Tällöin oikeuksien ilmenemistä on mahdollista tutkia vain negatioiden kautta. Koska ”kunnollisilla” yksilöillä on vain vapaus, on kunnottomat hallintamentaliteetin logiikkaan

sopimattomat yksilöt pakotettava toimimaan erilaisilla hallintamekanismeilla tähän yhteiskuntakelpoisiksi.

Kuten olen halki analyysiprosessini raportoinnin tuonut esille, kuvastaa hallituspuolueiden kansanedustajien puheissa muodostuva työttömän subjekti uusliberalistista hallintamentaliteettia. Hallinnan mekanismeina voidaan pitää aihepiiriä eli aktiivimallia. Aktiivimallin voidaan ajatella olevan suora kontrolloinnin ja vallankäytön väline. Sillä pyritään tuottamaan tietynlaisia hallittavia yksilöitä, jotka joutuvat osaksi lisääntyvää hallintaa ja vallankäyttöä, koska he eivät sovi hallintamentaliteetin muodostamaan kuvaan hyvästä kansalaisesta. Yksilön tulee vallankäytön kohteena olla aktiivinen ja ahkera työläinen työpaikasta riippumatta. Monet puheenvuorot aineistossani toivat esille hallintamentaliteetin mukaisen hallinnan subjektin. Keskustelusta esiin nostamani sitaattit taas ennemminkin kielivät siitä, millaisia työttömien ei tulisi olla. O siis olemassa tilanne, jossa jotkut työttömät eivät mukaudu tähän ennalta määriteltyyn hallintamentaliteetin mukaiseen normiin itsensä yrittäjinä, vaan turvautuvat hyvinvointivaltion hallintamentaliteetin mukaisiin solidaarisuuden ja sosiaalisuuden hallintamekanismeihin, jonka voidaan katsoa tässä yhteydessä tarkoittavan työttömyysturvajärjestelmää, sekä ystävien kanssa vietettyä vapaa-aikaa. Tulkintani mukaan opposition syyttäminen passiivimallin tukemisesta liittyy myös olennaisesti tähän. Vastapuolen näkökulma tulee leimata negatiivisilla termeillä ja vanhaa solidaarisuuteen perustuvaa hyvinvointijärjestelmää ja sen tuottamat valtiosta riippuvaiset subjektit tulee leimata moraalittomiksi.

7.2 Johtopäätökset/kritiikki/jatkotutkimus

Tekemäni analyysin perusteella voidaankin siis sanoa melko yksiselitteisesti, että Sipilän hallituksen kansanedustajat loivat ja uusintivat aktiivimallista käydyssä keskustelussa negatiivista työttömän subjektiä. Negatiivinen kuva työttömistä henkilöistä ei ollut hallituksen muodostaneiden puolueiden vuoksi yllättävää, koska hallituskokoonpanoa luonnehdittiin oikeistolaisimmaksi koko Suomen historiassa. Aineistossani työttömät nähtiin negatiivisin ominaisuuksin varustettuna homogeenisenä ryhmänä, joka vaatii kontrollia. Heidä kohtaan on mahdollista osoittaa empatiaa ja työttömien tilanteen voin ymmärtää hankalaksi, mutta se ei ole kuitenkaan peruste sille, ettei heidän toimeentuloaan tulisi leikata tai kontrolloida sitä, kuinka he aikaansa käyttävät. Tekemäni analyysin

perusteella oli mahdollista saada myös se kuva, että työttömien tulisi tehdä mitä tahansa työtä riippumatta siitä, mikä heidän koulutuksensa on. Aineistossani työn arvo linkittyikin melko implisiittisesti osaksi kansalaisuutta. Aineistossa nostettiin esille mm. näkemys siitä, että Suomessa on tarpeellista saada kaikki kädet töihin. Tämän voisi ajatella tarkoittavan sitä, että yhteiskunnassa ei hyväksytä enää työtä tekemättömiä ihmisiä, eikä valtion tule myöskään tällaista elämää tukea.

Tutkimukseni toteutus onnistui mielestäni melko hyvin aikatauluun ja tutkimusasetelman luomiseen liittyvistä ongelmista huolimatta. Analyysiin olisi voinut käyttää vielä enemmän aikaa ja tutkimuskirjallisuutta olisi varmasti voinut käydä vielä enemmän läpi, mutta se ei ole ehkä tutkimuksen toteuttamisen kannalta kaikista olennaisin asia. Heikkoja kohtia tutkimuksessani oli mielestäni aineiston yksipuolisuus sen laajuudesta huolimatta. Toin jo analyysiluvussa esille puhujien määrän, joka oli 99 sivun aineistossani vain 21 henkilöä. Lisäksi useat henkilöt eivät käyttäneet myös kiinnostuksenkohteenani oleviin asioihin liittyviä puheenvuoroja, tai heidän puheenvuoroistaan ei ollut välttämättä mahdollista tehdä tulkintoja mihinkään suuntaan siitä, mitä he ajattelevat työttömistä. Tämän vuoksi aineistokatkelmat näyttäytyvät hieman yksipuolisina. Kuten kaikessa eduskuntakeskustelussa, oli tässäkin keskustelussa opposition ja hallituksen välistä nokittelua, joka vei itse käsiteltävältä asialta tilaa. Olen kuitenkin toteuttamaani analyysiin melko tyytyväinen ja vakuuttunut siitä, että olen tuonut tutkimani ilmiön parhaani mukaan esille.

Mielestäni tutkimukseni tekemiseen ei liittynyt mitään tutkimuseettisiä ongelmia, koska kansanedustajien täysistunnoissa käyttämät puheenvuorot ovat julkisesti kaikkien luettavissa ja ladattavissa eduskunnan verkkosivuilta. Kansanedustajat ovat myös julkisessa virassa äänestäjien heille antamalla mandaatilla ja näin ollen työnsä puolesta altistuvat myös yhteiskunnalliselle kritiikille, joka esitetään tutkimuksen muodossa. Eduskunnalta ei myöskään tarvita lupaa heidän tuottamansa materiaalin käyttöön, joten omasta mielestäni olen huomioinut tutkimukseni kannalta olennaiset eettiset seikat.

Tutkimukseni oli vain pintapuolinen raapaisu kyseisen hallituksen käsityksestä työttömistä henkilöistä. Mielestäni oiva jatkotutkimuksen aihe olisi, esimerkiksi eri vuosina työttömyysturvalainsäädännön muutoksia koskevissa vastaavissa aineistossa hahmottuvat työttömän subjektit ja niiden keskinäinen vertailu. Onko subjektin osalta tapahtunut muutosta esimerkiksi 1990-luvulta lähtien tähän päivään, ja millainen tuo

mahdollinen muutos on ollut? Olisi mielenkiintoista tietää myös onko mahdollinen muutos ollut lineaarisesti tiettyyn suuntaan etenevää, vai onko se tapahtunut epäjohtonmukaisemmin. Mielenkiintoista olisi tutkia myös sitä, onko näitä eri keskusteluja mahdollista kytkeä jerilaisiin työvoimapolitiittisiin teorioihin ja ovatko työttömien vastuut, velvollisuudet ja oikeudet nähty eri aikoina eri tavoilla.

LÄHTEET

Aho, Simo (2004) Kroonisen työttömyyden laajuus, rakenne ja syntytausta. Työpoliittinen tutkimus 261. Helsinki: Työministeriö.

Aho, Simo & Koponen Hannu (2007) Työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuneiden seuranta 2. Työpoliittinen tutkimus 324. Helsinki: Työministeriö 2007.

Aho, Simo & Kunttu, Susanna (2001) Työvoimapolitiittisten toimien vaikuttavuuden tutkiminen rekisteriaineistojen avulla. Menetelmän kehittelyä ja 1994–1997 toteutettuja toimia koskevia tuloksia. Työpoliittinen tutkimus 233. Helsinki: Työministeriö 2001.

Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistio (2000). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1999: 20.

Kyyrä, Tomi, Naumanen, Päivi, Pesola, Hanna, Uusitalo, Roope, Ylikännö Minna (2019) Aktiivimallin vaikutusten arivointi Mallin käyttöönoton jälkeisiä muutoksia työttömyysetuuksissa, työttömyyden aikaisessa työnteossa, työllistymistä edistäviin palveluihin osallistumisessa sekä työ ja elinkeinotoimistojen toiminnasta, väliraportti 3.5.2019, Helsinki, Työ- ja elinkeinoministeriö

Ala-Kauhaluoma, Mika, Keskitalo, Elsa, Lindqvist Tuija & Parpo, Antti (2002) Aktiivisen sosiaalipolitiikan reformi 2001. Väliraportti kuntouttavan työtoimintalain kohdentumisesta ja tuloksista. Stakesin Työpapereita 4. Helsinki: Stakesin monistamo.

Barry, Andrew, Osborne, Thomas & Rose, Nikolas (toim.) (1996) Foucault and political reason, Liberalism, neo-liberalism, and rationalities of government, Chicago, University of Chicago Press.

Berger, Peter L, Luckmann, Thomas; Raiskila, Vesa, käänös (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus.

Burr, Vivien, (2015), Social Constructionism, New York, Routledge

Dean, Mitchell (1999), Governmentality, Power and Rule in Modern Society, Lontoo: Sage publications

Fairclough, Norman (2010), Critical discourse analysis: The critical Study of Language, New York: Routledge.

Foucault, Michel (2008), The Birth of Bio politics (2008), Ranska: St. Martin's press

- (2000a), Ethics. Subjectivity and Truth. Essential works of Foucault 1954-1984. Volume 1. toim. Paul Rabinow, kään. Robert Hurley ym. London: Penguin Books.

- (1998), The history of sexuality vol. 1, Ranska: Éditions Gallimard

- Foucault (1982), The subject and power, Lehdessä critical inquiry vol 8, no. 4 pp 777-795

- (1980), Tarkkailla ja rangaista. Suom. Eevi Nivanka. Helsinki: Otava (Ransk. alkuteos 1975)

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino

Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (2010), Hallintavalta, Helsinki: Gaudeamus

Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.) (2013) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Tampere: Juvenes Print.

Katajamäki, Hannu, (1982) Työnantajat ja työnvälitys vuoden kuluttua ilmoittamiskokeilun alkamisesta, työvoimapolitiittisia selvityksiä nro: 44. Työvoimaministeriö, Helsinki.

Katjamäki Hannu, 1985 , Työttömyys: Katsaus teorioihin, tutkimustuloksiin ja ratkaisuvaihtoehtoihin, Työvoimapolitiittisia selvityksiä nro: 64, Työvoimaministeriö, Helsinki.

Koistinen, Pertti (2014) Työ, työvoima ja politiikka. Tampere: Vastapaino.

Marx, Karl (1850), Pääoma,

Miller, Peter & Rose, Nikolas (2008), Miten meitä hallitaan, Tampere: Vastapaino

Upgrading or polarisation? Long-term and global shifts in the employment structure

European Jobs Monitor 2015

Hyman R. (2018) What future for industrial relations in Europe? Employee Relations 40 (4): 569–579

Hämäläinen, Kari (1998) Työvoimapolitiikan vaikutukset Suomen työmarkkinoilla: Katsaus tutkimustuloksiin, Helsinki: Työministeriö

Jokinen, Aila, Juhila, Kirsi, & Suoninen, Eero (2016) Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.

Laki työttömyysturvasta 30.12.2002/1290

Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 28.12.2012/916

Lødemel, Ivar & Heather, Trickey, (2001) , ‘An offer you can ’t refuse‘ Workfare in international perspective. Bristol, The policy press

Sihto, Matti (1994) Aktiivinen työvoimapolitiikka, Tampere, Tampere university press

Suomen perustuslaki 18. pykälä

Quaid, Maeve, (2002), Workfare: Why good social policy ideas go bad?, University of Toronto Press, Toronto

Walker, Robert,(1991) Thinking about workfare: Evidence from the usa, HMSO, London

Verkkolähteet:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_124+2017.aspx (haettu 16.5.2019)

Lain perustelumuistio:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_124+2017.pdf (haettu 16.5.2019)

[Ihmisoikeusliitto, 2018, Euroopan neuvostolta toistuvasti kritiikkiä Suomen perusturvan liian alhaisesta tasosta: https://ihmisoikeusliitto.fi/euroopan-neuvostolta-kritiikkiä-suomen-perusturvan-liian-alhaisesta-tasosta/](https://ihmisoikeusliitto.fi/euroopan-neuvostolta-kritiikkiä-suomen-perusturvan-liian-alhaisesta-tasosta/) (Haettu 17.5.2019)

[Kansan uutiset, 28.5.2015, Li Andersson: ”SSS-ohjelma on pahin leikkaus- ja eriarvoistamisohjelma 90-luvun laman jälkeen” https://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3380295-li-andersson-sss-ohjelma-on-pahin-leikkaus-ja-eriarvoistamisohjelma-90-luvun-laman-jalkeen](https://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3380295-li-andersson-sss-ohjelma-on-pahin-leikkaus-ja-eriarvoistamisohjelma-90-luvun-laman-jalkeen) (Haettu 16.5.2019)

Kirjallinen kysymys KK298/2018 vp

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/KK_298+2018.pdf Haettu 16.5.2019

Seppänen, Timo (2019), Analyysi: Sipilän hallituksen politiikka on ollut porvarillisinta miesmuistiin – Koalition saavutukset hautautuvat soten raunioihin, Yle Haettu 16.5.2019 <https://yle.fi/uutiset/3-10680931>

Suomen virallinen tilasto: käsitteet, Helsinki: (Haettu 16.5.2019)
<http://www.stat.fi/meta/kas/tyoton.html>

Suomen virallinen tilasto: tilastokeskuksen ja työ- ja elinkeinoministeriön työttömyystilastojen vertailu: Haettu 21.5.2019, https://www.stat.fi/til/tyti/tyti_2016-08-23_men_001.html

Suomen virallinen tilasto: Laatuseloste: Työvoimatutkimus: Haettu 21.5.2019
https://tilastokeskus.fi/til/tyti/2019/03/tyti_2019_03_2019-04-24_laa_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto: Tilastokoulu, käsitteet: Haettu 21.5.2019
https://tilastokoulu.stat.fi/verkkokoulu_v2.xql?course_id=tkoulu_tmt&lesson_id=5&page_type=sisalto

Aineisto:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_135+2017+4.aspx

